

www.e-rara.ch

**Q. Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri, Opera quae
hactenus reperiri potuerunt omnia**

**Tertullianus, Quintus Septimius Florens
Parisiis, 1608**

Stiftung der Werke von C.G.Jung, Zürich

Shelf Mark: Online

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-11127>

**Q. Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri de fuga in persecutione ad Fabium
liber.**

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

- V. Neque valere excusationem, ne peream si negauero.
- VI. Fugientibus etiam non suffragari (contra quam reliqui Patres sentiunt) praeceptum Christi: Fugite de ciuitate in ciuitatem.
- VII. Vt potè quum alibi ad passionem contrariam fuga inuitet.
- VIII. Ipsum quidem vim interdum refugisse, sed donec doctrinam suam impleteret.
- IX. Quo factum vt Apostoli praeceptum fugiendi non restaurauerint; qui maxime persecutiones sustinendas hortabantur.
- X. Exemplo esse Iona fugam, quòd euadere non potuerit.
- XI. Saltem Praepositos Ecclesiae plebe stante, in persecutione fugere non oportere.
- XII. Nullo autem modo fugam nummis redimi posse.
- XIII. Neque enim id posse probari ex scripturis illis: Omni petenti te da, &c. Facite vobis amicos de mammona; quæ de eleemosynis loquuntur.
- XIIII. Denique, si colligere & Dominica solemnia celebrare interdum non liceat, de nocte fieri posse.
- Ceterum quum initio suæ fidei Tom. 2. lib. de Patientia, cap. 13. num. 88. fugam in persecutione non improbet, sed primum libris de Corona militis, & de Virginibus velandis, patet eodem penè tempore conscriptos hos tres libros; hunc verò peculiariter contra Ecclesiam scriptum esse testantur B. Hieron. & Nicephorus, locis suprà citatis Praefatiuncula nostra in Tomum hunc Quintum. Antidoti loco erant illa Auctoris loco iam citato verba: Carnis patientia in persecutionibus denique praeliatur. Si fuga urgeat, incommoda fugæ caro militat. Si & carcer præueniat, &c. Item B. Cypriani secessus, in quo toto biennio xxix. scripsit Epistolas, cuius hæc sunt verba Epist. 56. ad Thibarit. Et si fugientem, in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera inuasit, fames aut sitis aut frigus adflixerit, vel per maria præcipiti nauigatione properantem tempestas ac procella submerferit. Spectat militem suum Christus vbicunque pugnantem, & persecutionis causa pro nominis sui honore morienti premium reddit, quod daturum se in persecutione promisit. Nec minor est martyrij gloria, non publice & inter multos perisse, quum pereundi causa sit propter Christum perire. Item lib. de lapsis: Secundus ad gloriam gradus est, cauta secessione substractum Domino reſeruari. Et postea: Relinquenda erat patria, &c. quò quum latiss. prosequatur hanc materiam ex scripturis, Lectorem remittimus. Item B. Athanasij fuga, eiusque pro eadem Apologia; denique B. Augustin. Epist. 180. ad Honoratum; è quibus ad quasdam Auctoris rationes respondimus suis quibusque locis. Atqui hunc Librum viderunt MS. Trithemius & Politianus; in lucem edidit primus Rhenanus prius cum Scholijs, deinde & Adnotationibus ex Paterniacensi, Hirsaugiensi, & Gorziensi codicibus. Nos verò denuò cagistauimus ad Vatic. 3. MS. cod. & ex quibusdam coniecturis Dominorum Latinij & Harrisij nouisque Argumento & Adnotationibus auximus.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI

DE FUGA IN PERSECUTIONE AD FABIVM LIBER.

CAP. I.

VESITI proxime, Fabi frater, fugiendum necne sit in persecutione, quòd nescio quid annuntiaretur. Ibidem ego oblocutus aliquid pro loco ac tempore, & quarundam personarum importunitate, semitractatam materiam abstuli mecum, pleniùs eam de stylo nunc renuntiaturus, ut potè quam ei tua consultatio commendarat, & conditio temporum suo iam nomine iniunxerat. Quanto enim frequentiores imminet persecutiones, tanto examinatio procuranda est, quomodo eas excipere fides debeat. Procuranda autem examinatio penes vos, si fortè Paracletum non recipiendo deductorem omnis veritatis, meritò adhuc etiam alijs quæstionibus obnixa estis. Igitur consultationi tuæ ordinem quoque induimus, animaduertentes antè determinari oportere de statu ipsius persecutionis, vtrum à Deo obueniat, an à diabolo, quò faciliùs de obitu eius constare possit. Omnis enim rei inspectio, auctore cognito planior. Satis est quidem præscribere, Nihil fieri sine Dei voluntate. Sed non statim hac sententia ceteris retractauerimus. Locum dabimus, ne à præsentì articulo auocemur. Si qui respon-

A qui responderit: Ergo & malum à Deo, & delictum à Deo; nihil iam in diabolo, nihil etiam in nobis ipsis. De persecutione nunc queritur. Circa hanc interim dixerim, Nihil fieri sine Dei voluntate, respiciens eam in primis dignam Deo esse, & (vt ita dixerim) necessariam ¹⁰ ad probationem scilicet seruorum eius, siue reprobationem. Quis est enim exitus persecutionis, quis effectus alius, nisi probatio & reprobatio fidei, qua suos utique Dominus examinauit? Hoc Domini iudicium est persecutio, per quam quis aut probatus aut reprobatus iudicatur. Porro iudicium soli Deo competit. ¹¹ Hæc pala illa, quæ & nunc dominicam aream purgat, Ecclesiam scilicet, confusum acruum fidelium euentilans ¹² frumentum martyrum, & paleas negatorum. ¹³ Hæc enim, scalæ quas somniat Iacob, alijs ascensum in superiora, alijs descensum ad inferiora demonstrantes. ¹⁴ Sic & agonem ¹⁵ intelligi capit persecutionem. A quo certamen edicitur, nisi à quo corona & præmia proponuntur? ¹⁶ Legis edictum agonis istius in Apocalypsi, quibus præmijs ad victoriam inuitet, vel maximè illos qui propriè vicerint in persecutione, vincendo luctati, reuera non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitiae. ¹⁷ Ita agnosces ad eundem agonothetam pertinere certaminis arbitrium, qui inuitat ad præmium. Totum quod agitur in persecutione, gloria Dei est probantis & reprobantis, imponentis & deponentis. Quod autem ad gloriam Dei pertinet, utique ex voluntate illius eueniet. Sed quando Deus magis creditur, nisi cum magis timetur? nisi in tempore persecutionis? Ecclesia in attonito est. Tunc & fides ¹⁸ in expeditione sollicitior, & disciplinatio ¹⁹ in Ieiunijs, & Stationibus, & Orationibus, & Humilitate, ²⁰ in alterutra Diligentia, & Dilectione, in Sanctitate, & Sobrietate. Non enim vacatur nisi Timori & Spei. A deo & ex hoc ipso ostenditur nobis, non posse diabolo deputari eam, quæ meliores efficit Dei seruos. ²¹ Si, quod iniquitas à Deo non est, sed à diabolo, persecutio autem ex iniquitate consistit (quid enim iniquius quàm veri Dei antistites omnis sectatores veritatis, nocentissimorum more tractari?) idèò videtur persecutio à diabolo euenire, à quo iniquitas agitur, ex qua constat persecutio: scire debemus quatenus nec persecutio est sine iniquitate diaboli, nec probatio fidei sine persecutione, propter probationem fidei necessariam iniquitatem, non patrocinium præstare persecutioni, sed ministerium. præcedere enim Dei voluntatem circa fidei probationem, quæ est ratio persecutionis; sequi autem diaboli iniquitatem ad instrumentum persecutionis; quæ ratio est probationis. Nam & aliàs iniquitas in iniquitate perficiatur, quomodo virtus in infirmitate perficitur. Nam infirma mundi electa sunt à Deo, vt confundantur fortia: & stulta eius, ²² vt confundatur sapientia. Ita & iniquitas adhibetur, vt iustitia probeatur confundens iniquitatem. Igitur quod ministerium non est arbitrij, sed seruitij. Arbitrium enim Domini persecutio, propter fidei probationem: ministerium autem iniquitas diaboli, propter persecutionis instructionem: ita eam per diabolum si fortè, non à diabolo euenire credimus. Nihil satanæ in seruos Dei vini licebit, nisi permiserit Dominus, vt aut ipsum destruat per fidem electorum in tentatione victicem; ²³ aut homines eius fuisse traducat, qui defecerint ad illum. ²⁴ Habes exemplum Iob, cui diabolus nullam potuit incutere tentationem, nisi à Deo accepisset potestatem, nec in substantiam quidem eius, nisi Dominus, Ecce, dixisset, omnia quæ sunt ei, in manu tua do, in ipsum autem ne extenderis manum. Denique nec extendit, nisi postea quàm & hoc postulanti Dominus: Ecce, dixisset, trado tibi illum, tantum animam eius custodi. Sic & in Apostolos facultatem tentationis postulauit, non habens eam nisi ex permissu. Siquidem Dominus in Euangelio ad Petrum: ²⁵ Ecce, inquit, postulauit satanas vti cerneret vos velut frumentum: verum ego rogavi pro te, ne deficeret fides tua: id est, ne tantum diabolo permitteretur, vt fides periclitaretur. Quo ostenditur, vt trun- que apud Deum esse, & concussionem fidei, & protectionem, cum vtrumque ab eo petitur, concussionem à diabolo, protectio à filio. Et utique cum filius Dei protectionem fidei habet in sua potestate, quam à patre postulat; à quo omnem accipit potestatem in cælis & in terris, quale est vt concussionem fidei diabolus in manu sua habeat? ²⁶ Sed in legitima Oratione cum dicimus ad patrem: Ne nos inducas in tentationem (quæ autem maior tentatio quàm persecutio?) ab eo illam proferimus accidere, à quo veniam eius deprecamur. Hoc est enim quod sequitur: Sed erue nos à maligno, id est ne nos inducas in tentationem, permittendo nos maligno. Tunc enim eruiur diaboli manibus, cum illi non tradimur in tentationem. ²⁷ Nec in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi eam de Deo impetrasset, tantum abest vt in oues Dei habeat. Possum dicere porcorum quoque setas tunc numeratas apud Deum fuisse; nedum capillos sanctorum. Habere videtur diabolus propriam iam potestatem, si fortè in eos qui ad Deum non pertinent, semel in stillam situlæ, & in puluerem areæ, & in saliuam Nationibus deputatis à Deo, ac per hoc diabolo expositis in vacuam quodammodò possessionem. Ceterum in domesticos Dei nihil illi licet ex propria potestate; quia quando liceat, id est ex quibus causis, exempla in scripturis signata demonstrant. Aut enim ex causa probationis conceditur ei ius tentationis prouocato vel prouocanti, vt in superioribus; Aut ex causa reprobationis traditur ei peccator quasi carnifici in pœnam, vt Saul: & abscessit, inquit, spiritus Domini à Saule, ²⁸ & concuriebat eum spiritus nequam à Domino, & suffocabat eum. Aut ex causa cohibitionis, ²⁹ vt Apostolus refert datum sibi sudem angelum satanæ vt colaphizetur: (Nec hanc speciem permitti diabolo in sanctos humiliandos per carnis vexationem) simul vt & virtus tolerantia scilicet in infirmitate perfici possit.

nam & ipse Apostolus ²⁹ Phigellum & Hermogenem tradidit satanæ ut emendentur, ne blasphemant. Vides iam & à seruis Dei facilius diabolus accipere potestatem, tanto abest ut eam ex proprietate possideat. [³⁰ Cum ergo & hæc exempla magis in persecutionibus eueniant, siquidem magis tunc probamur vel reprobamur, & magis tunc humiliamur vel emendamur, ab eo permittatur vel impetur necesse est, ³¹ catholicè fieri hæc, à quo & ex parte, scilicet ab illo qui dicit, Ego sum qui facio pacem, & condo mala, id est bellum. Hoc est enim contrarium paci. Nostræ autem paci quod est bellum, quàm persecutio? Si persecutionis vel maximè exitus aut vitam auferunt, aut mortem, aut plagam, aut sanationem: habes auctorem eiusdem: Ego percutiam, & sanabo: ego viuificabo, & mortificabo. ³² Vram, inquit, illos sicut vritur argentum; & probabo, inquit, illos sic ut probatur aurum. Cum enim exurimur persecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. Hæc erunt ignea iacula diaboli, per quæ fidei vstio & conflatio administratur ex Dei tamen voluntate. De isto quis dubitare possit ignoro, nisi planè friuola & frigida fides, deprehendens eos qui timidè ³³ conueniunt in Ecclesiam. Dicitis enim, quoniam inconditè conuenimus, simul conuenimus, & complures concurrimus in Ecclesiam, quærimur à Nationibus, & timemus ne turbentur Nationes. An non scitis quod Deus omnium sit dominus? Et si velit Deus, tunc persecutionem patieris; si verò noluerit, filebunt Nationes. Credas utique: si tamen in eum Deum credis; sine cuius voluntate nec passer vnus assis cadit in terram. Nos autem puto multis passeribus ³⁴ antistamus. [³⁵ Igitur si constat à quo persecutio eueniat, ³⁶ possumus iam consultationem tuam inducere, & determinare ex hoc ipso prætractatu, Fugendum in persecutione non esse. Si enim persecutio à Deo euenit, nullo modo fugiendum erit, quod à Deo euenit. Sicut duplex ratio dependit, quia neque debeat deuitari, neque euadi possit quod à Deo euenit. Non debet deuitari, quia bonum. Necesse est enim bonum esse omne quod Deo visum est. ³⁷ Et nunquid ideò in Genesi sic positum est: Et vidit Deus quia bonum est, non quod ignoraret bonum esse nisi vidisset, sed ut hoc sono portenderet bonum esse quod Deo visum est? Multa quidem sunt quæ à Deo eueniant, & alicuius malo eueniant. Immo bonum est ideò, quia à Deo euenit, ut diuinum & rationale. ³⁸ Quid enim diuinum non rationale, non bonum? Quid bonum non diuinum? Si autem sensui cuiusque videtur, non sensus hominis præiudicat statui, sed status sensui. Satus enim vnus cuiusque certum quid est, & dat sensui legem, ita sentienti statum si est. Si autem statu quidem bonum quod à Deo venit (nihil enim à Deo non bonum, quia diuinum, quia rationale) sensui verò malum videtur: erit status in tuto, sensus in vitio. Statu optima res Pudicitia, & Veritas, & Iustitia, quæ à multorum sensu displicent. Nunquid ideò status sensui addicitur? Ita & persecutio statu bona est, quia diuina & rationalis dispositio; sensui eorum verò quorum malo venit displicet. Vides etiam illud malum rationem apud Deum habere, cum quis in persecutione eueritur de salute, sicut & illud bonum ratione contingere, cum quis ex persecutione proficit in salute? nisi si irrationaliter quis aut perit apud Dominum, aut saluus est: is non poterit persecutionem malum dicere, quæ etiam in malis parte bonum est, dum ratione administratur. Ita si bonum persecutio quoquo modo, quia de statu constat, meritò definimus quod bonum est vitari non oportere: quia delictum sit quod bonum est recusare, eo amplius quod Deo visum est: iam verò nec posse vitari, quia à Deo euenit, cuius voluntas non poterit euadi. Igitur qui putant fugiendum, aut malum exprobrant Deo, si persecutionem uti malum fugiunt, bonum enim nemo deuitat: aut fortiores se Deo existimant, qui putant se euadere posse, si Deus tale aliquid voluerit euenire. [³⁹ Sed: Quod meum est, inquit, fugio, ne peream si nega- uero. Illius est, si voluerit etiam fugientem me reducere in medium. Hoc mihi prius responde, certus es te negaturum si non fugeris, an incertus? Si enim certus, iam negasti: quia præsumendo te negaturum, id despondidisti de quo præsumpsisti, & vanè iam fugis ne neges, qui si negaturus es, iam negasti. Si verò incertus es, cur non ex æqualitate incerti metus inter vtrumque euentum, etiam confiteri te posse præsumis; & saluum magis fieri quo minus fugias? sicut negaturum te præsumis, ut fugias. Iam nunc aut in nobis est vtrumque, aut totum in Deo. Si in nobis est confiteri aut negare, cur non id præsumimus quod est melius, id est confessuros nos? nisi si vis confiteri, pati non vis. Nolle autem confiteri, negare est. Si verò in Deo totum est, cur non totum relinquimus arbitrio eius? agnoscetes virtutem & potestatem, quod possit nos sicut fugientes educere in medium, ⁴⁰ ita & non fugientes, immò & in medio populo conuersantes obumbrare. Quale est, ut ad fugiendum, Deo honorem reddas, qui possit te etiam fugientem producere in medium: ad contestandum autem inhonores illum, desperans potentiam protectionis ab illo? Quare non magis ex hac parte constantiæ & fiduciæ in Deum, dicis, Ego quod meum est facio, non discedo. Deus si voluerit, ipse me proteget. Hoc potius nostrum est, stare sub Dei arbitrio, quàm fugere sub nostro. ⁴¹ Rutilius sanctissimus martyr, quum totiens fugisset persecutionem de loco in locum, etiam periculum (ut putabat) nummis redemisset, post totam securitatem quam sibi prospexerat, ex inopinato apprehensus & Præsidi oblatus, tormentis dissipatus, credo pro fugæ castigatione, dehinc ignibus datus, passionem quam vitarat, misericordiæ Dei retulit. Quid aliud voluit Dominus nobis demonstrare hoc documento, quàm fugiendum non esse, quia nihil fuga prodest si Deus nolit? [⁴² Immo, inquit, quia præceptum adimpleuit, fugiens de ciuitate in ciuitatem. Sic enim voluit quidam, sed & ipse fugitiuus argumentari, & qui proinde nolunt intelligere

A intelligere sensum Domini illius pronuntiationis, ut eam ad velamentum timiditatis suae utantur, cum & personas suas habuerit & tempora & causas: ⁴³ Cum coeperint, inquit, persequi vos, fugite de ciuitate in ciuitatem. Hoc in persona propriè Apostolorum, & in tempora, & in causas eorum pertinere defendimus, ⁴⁴ sicut præcedentes & subsequentes sensus probabunt, qui non nisi in Apostolos competunt: In viam nationum ne ieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne introieritis, sed ite potius ad oues perditas domus Israël. Nobis autem & via nationum patet, in qua & inuenti sumus, & usque in finem incedimus: & nulla ciuitas excepta est, quo per totum orbem prædicamus: sed nec cura nobis Israël in iuncta est extra ordinem, nisi quæ & omnibus gentibus prædicare debemus. Etiam: si apprehendamus, non in concilia eorum perducemur, nec in synagogis illorum flagellabimur, sed Romanis utique potestatibus & tribunalibus obijciemur. Sic igitur & fugæ præceptum, Apostolorum conditio desiderabat, quoniam primò prædicandum erat ad oues perditas domus Israël. Ut ergo perciperetur prædicatio, apud quos priores eam perfici oportebat, uti panem antè filij quàm canes fumerent; idè illis fugere tunc ad tempus præcepit, non propter eludendum periculum proprio nomine persecutionis (atquin persecutiones eos passuros ⁴⁵ prædicabat, & tolerandas docebat) sed propter profectum annuntiationis, ⁴⁶ ne statim oppressis, Euangelij quoque disseminatio perimeretur. Neque enim quasi tacitè in aliquam ciuitatem transfugiendum erat, sed quasi ubique annuntiaturis, & ex hoc ubique persecutiones subituris, donec replerent doctrinam suam. ⁴⁷ Denique: Non consummabitis, inquit, ciuitates Israël. Adè intra terminos Iudææ præceptum fugæ continebatur. Nobis autem nulla Iudææ præfinitio competit prædicationis, in omnem iam carnem effuso spiritu sancto. Itaque Paulus & Apostoli ipsi, memores præcepti dominici, contestantur illud apud Israël, quem iam doctrina sua impleuerant, ⁴⁸ Vobis oportuit in primis sermonem Dei tradi. Sed quoniam repulistis eum, nec dignos vos æterna vita existimastis, ecce conuertimus nos ad Nationes. Atque exinde conuersi & ipsi sicut antecessores instituerant, & in viam Nationum abierunt, & in ciuitates Samaritarum introierunt; ut in totam scilicet terram exiret sonus eorum, & in terminos orbis voces eorum. Si ergo cessauit exceptio viæ Nationum, & in ciuitates Samaritanorum, cur non cessauerit & fugæ præceptum pariter emissum? denique ex quo saturato Israël Apostoli in Nationes transierunt, & fugerunt de ciuitate in ciuitatem, nec pati dubitauerunt. ⁴⁹ Atquin & Paulus, qui se per murum concesserat expediri de persecutione, quæ ad hoc tempus erat præcepti; idem iam in clausula officij, & in consummatione præcepti discipulis magnoperè deprecantibus, ne se Hierosolyma committeret passurus illic quæ Agabus prophetauerat, sollicitudini eorum non subscripsit, sed econtrario, Quid, inquit, facitis lachrymantes & conturbantes cor meum? Ego enim non modo vincula pati optauerim, sed etiam mori Hierosolymis pro nomine Domini mei Iesu Christi. Atque ita omnes acurrunt, Fiat voluntas Domini. Quæ erat voluntas Domini? utique non fugiendi iam persecutionem. Ceterum poterant & priorem Domini voluntatem proposuisse; quæ fugere mandauerat, qui illum persecutionem vitasse maluerant. Igitur cum etiam sub Apostolis ipsis temporale fuerit fugæ præceptum, sicut & reliquorum præscriptorum, non potest apud nos perseuerare quod apud doctores nostros concessauit, etsi non propriè ad illos fuisset emissum: Aut si perseuerare illud Dominus voluit, deliquerunt Apostoli, qui non usque in finem fugere curauerunt. [⁵⁰ Videamus nunc an & cetera Domini edicta congruant perpetuo fugæ præcepto: Primò quidem si à Deo persecutio est; quale est ut idem fugiendam eam mandet, qui & infert? quam si euadi vellet, melius non immitteret, ne voluntatem suam alia voluntate præuaricari videretur. Aut pati enim nos voluit persecutionem, aut fugere. Si fugere, quomodo pati? si pati, quomodo fugere? Iam vero quanta inæqualitas sententiarum iubentis fugere, & inuitantis ad passionem contrariam fugæ? ⁵¹ Qui confessus fuerit in me, & ego confitebor in illo coram patre meo. Quomodo confitebitur fugiens, quomodo fugiet confitens? ⁵² Qui me confusus fuerit, & ego confundar eum coram patre. Si deuito passionem, confundo confessionem. Fœlices qui persecutionem passi fuerint causa nominis mei. Infœlices ergo, qui fugiendo ex præcepto non erunt passi. Qui sustinuerit in finem, iste saluabitur. Quid ergo me iubens fugere, vis in finem sustinere? Tanta diuersitas sententiarum si non congruit diuinæ gravitati, apparet ex his quoque præceptum fugæ suam tunc habuisse rationem quam ostendimus. Sed infirmitatem, inquit, quorundam prospiciens Dominus, pro sua humanitate nihilominus & portum fugæ demonstrauit. Non enim idoneus erat etiam sine fuga tam turpi & indigno & seruili præsidio saluos facere in persecutione, quos sciret infirmos. Atquin non fouet, sed recusat semper infirmos, primùm docens non fugiendos esse persecutores, sed potius non timendos. Nolite timere eos qui corpus occidere possunt, animæ autem nihil valent facere. Sed timete eum qui & corpus & animam perdere potest in gehennam. Atque exinde quæ timidis præfinit? ⁵³ Qui pluri fecerit animam suam quàm me, non est me dignus. Et qui non tollit crucem suam, & sequitur me, non potest esse meus discipulus. ⁵⁴ Postremò in Apocalypsi non fugam timidis offert, sed inter ceteros reprobos particulam in stagno sulphuris & ignis, quod est mors secunda. [⁵⁵ Refugit & ipse vim interdum, sed eadem ratione qua Apostolis fugere præceperat, donec scilicet doctrinam suam impleret. Quæ consummata non dico stetit; sed nec auxilium à patre angelorum exercituum desiderauit, increpito etiam Petri gladio. ⁵⁷ Professus quidem & ipse est:

Nnnn

Matth. 10.

Ibidem.

Ibidem.

Matth. 15.

Matth. 10.

Ibidem.

Ibidem.

Act. 13.

Psal. 18.

Act. 9.

Act. 21.

Matth. 10.

CA. VII.

Ibidem.

Ibidem.

Marc. 8.

Matth. 5.

Matth. 10.

Ibidem.

Ibidem.

Luc. 14.

Apoc. 21.

C. VIII.

Luc. 4.

Matth. 2.

12. & 14.

animam anxiam usque ad mortem, & carnem infirmam, ut tibi ostenderet primò in se vtramque substantiam humanam fuisse ex proprietate anxietatis animæ & imbecillitatis carnis, ne aliam, ⁵⁸ ut quidam nunc induxerunt, aut carnem aut animam Christi interpretareris. Dehinc ut demonstratis conditionibus earum, scires illas nihil valere per semetipsas sine spiritu. Et ideò præponit, Spiritus promptus, ut vtramque conditionem substantiæ vtriusque respiciens intelligas in te esse etiam fortitudinem spiritus, quo modo & infirmitatem carnis: ac iam hinc scias quid unde facias, & quid cui subijcias, infirmum scilicet forti: ne, ut nunc facis, de carnis quidem infirmitate causeris, de spiritus autem firmitate dissimules. ⁵⁹ Postulavit & ipse à patre, si fieri posset, transfret ab illo calix passionis. Postula & tu, sed stans ut illa, sed postulans tantum, sed subiungens & reliqua: Verum non quod ego volo, sed quod tu. Fugiens autem quomodo hoc postulabis, ipse tibi præstans calicis translationem, nec quod pater vult faciens, sed quod tu? [⁶⁰ Omnia Apostoli secundum Deum utique docuerunt, omnia euangelizare voluerunt. Vbi illos ostendis præceptum fugiendi de ciuitate in ciuitatem restituisse? quia nec potuissent tale quid constituere tam contrarium exemplis suis, ut fugam mandarent, ⁶¹ qui quum maximè de vinculis vel insulis, quibus ob confessionem non ob fugam nominis continebantur, ad Ecclesias scribebant. ⁶² Infirmos sustinere iubet Paulus, utique enim non fugientes. Quomodo enim sustinebantur absentes? ⁶³ Non patientia dicit sustinendos, sicubi per infirmitatem fidei suæ offenderint? Sic & pusillanimes consolari non tamen in fugam mitti. ⁶⁴ Sed cum admonet: Ne locum Malo demus, non fugæ suggerit consilium, sed iracundiæ docet temperamentum. Et si redimendum tempus dicit, quia dies nequam sunt, non per fugam, sed per sapientiam conuersationis, ⁶⁵ lucrati nos vult commeatum. ⁶⁶ Ceterum qui lucere nos iubet velut filios lucis, non iubet fuga abscondi ut filios tenebrarum. Stare immobiles præcipit, utique nec fuga mobiles: & accinctos, in fugam an in occursum Euangelij? arma quoque demonstrat, quæ fugituris non essent necessaria, inter quæ & clypeum, quo possitis tela diaboli extinguere, resistentes sine dubio, & excipientes omnem vim illius. ⁶⁷ Proinde & Ioannes pro fratribus quoque animas ponendas docet, nedum pro Domino. Hoc à fugientibus non potest adimpleri. Denique memor Apocalypsis suæ, in qua timidorum exitum audierat, de suo sensu admonet & ipse, timorem reiiciendum. Timor, inquit, non est in dilectione. Sed enim perfecta dilectio foras mittit timorem, ⁶⁸ quia timor supplicamentum habet; utique ignem stagni. Qui autem timet, non est perfectus, in dilectione Dei scilicet. Porro quis fugiet persecutionem, nisi qui timebit? Quis timebit, nisi qui non amauit? Spiritum verò si cõsulas, quid magis sermone illo spiritus probat? Namque omnes penè ad martyrium exhortatur, non ad fugam, ⁶⁹ ut & illius commemoreretur: ⁷⁰ Publicaris, inquit, bonum tibi est. Qui enim nõ publicatur in hominibus, publicatur in Domino. Ne confundaris, iustitia te producit in medium. Quid confunderis, laudem ferens? Potestas sit, cum conspiceris ab hominibus. Sic & alibi, Nolite in lectulis, nec in aborsibus, & febribus mollibus optare exire, sed in martyrijs, ut glorificetur qui est passus pro vobis. [⁷¹ Sed omisissis quidam diuinis exhortationibus, illum magis Græcum versiculum secularis sententiæ sibi adhibent,

⁷² *Qui fugiebat, rursus præliabitur,*

ut & rursus forsitan fugiat. Et quando vincet, qui quum fugerit, victus est? Bonum militem Christo imperatori suo præstat, ⁷³ qui tam plenè ab Apostolo armatus, tuba persecutionis audita, diem deserit persecutionis. Respondebo & ego de seculo aliquid,

⁷⁴ *Usque ad eam mori miserum est?*

Moriatur quoquo modo, aut victus, aut victor. Nam etsi negando ceciderit, cum tormentis tamen præliatus. Malo miserandum quàm erubescendum. Pulchrior est miles in pugna prælio amissus, quàm in fuga saluus. Times hominem, Christiane, quem timeri oportet ab angelis; siquidem angelos iudicaturus es: quem timeri oportet à demonijs; siquidem & in demonas accepisti potestatem: quem timeri oportet ab vniuerso mundo; siquidem & in te mundus iudicatur. Christum indutus es, siquidem in Christum tinctus es. Qui fugis diabolum, depreciaſti Christum qui in te est. Fugitiuum cum diabolo te reddidisti. Sed Dominum fugiens, exprobras omnibus fugitiuis suis vanitatem consilij. ⁷⁵ Fugerat & quidam animosus Prophetes Dominum, traiecerat ab Ioppe Tarsum, quasi & à Deo transfretaret, sed illum non dico in mari & in terra, verum in vtero etiam bestię inuenio, in quo nec mori per triduum potuit, nec vel sic Deum euadere. Quanto melius, qui siue iniquus Deum timens non fugit eum, ⁷⁶ sed potius contemnit, confidens scilicet de tutela Domini; siue Deum reformidat, quanto magis sub oculis eius astitit, dicens: Dominus est, potens est: omnia illius sunt: vbi fuero, in manu eius sum: faciat quod vult, non discedo: & si perire me volet, ipse me perdat, dum me ego seruo illi. Malo inuidiam ei facere per voluntatem ipsius pereundo, quàm bilem, per meam euadendo. [⁷⁷ Hoc sentire & facere omnem seruum Dei oportet, etiam minoris loci, ut maioris fieri possit, si quem gradum ex persecutionis tolerantia ascenderit. ⁷⁸ Sed quum ipsi autores, id est ipsi ⁷⁹ Diaconi Presbyteri, & Episcopi fugiunt, quomodo laicus intelligere poterit, qua ratione dictum, Fugite de ciuitate in ciuitatem? Itaque cum duces fugiunt, quis de gregario numero sustinebit ⁸⁰ ad gradum in acie figendam suadere? ⁸¹ Certè quidem bonus pastor animam pro periculis ponit: ut Moyses non Domino adhuc Christo reuelato, etiam in se figurato ait: Si perdis hunc

A hunc populum, inquit, & me pariter cum eo disperde. Ceterum Christo confirmante figuras suas; malus pastor est, qui viso lupo fugit, & pecora diripienda derelinquit: proijciatur de villa pastor huiusmodi; ⁸² detinebuntur illi missionis suae mercedes suae in compensatione; immo & de priore peculio eius exigetur detrimenti dominici restitutio. Etenim qui habet, dabitur ei: ab eo autem qui non habet, etiam quod videtur habere, auferetur. Sic Zacharias comminatur: ⁸³ Exurge romphæa in pastores, & euellite oves, & superducam manum meam in pastores. In quos & Ezechiel, & Hieremias iisdem minis perorant, quod non tantum de pecoribus improbe vescantur pascentes potius semetipsos, verum & dispersum gregem faciant, & in prædam esse omnibus bestiis agri, dum non est pastor illis. Quod nunquam magis fit, quam quum in persecutione destituitur Ecclesia à Clero. ⁸⁴ Si & spiritum quis agnouerit, audiet & fugitivos denotantem. Porro si eos qui gregi præfunt, fugere, quum lupi irruunt, nec decet, immo nec licet, (qui enim talem pastorem malum pronuntiauit, utique damnauit: omne autem quod damnatur, illicitum factum est sine dubio) ideo præpositos Ecclesiae in persecutione fugere non oportebit. Ceterum si grex fugere deberet, non deberet præpositus gregis stare, sine causa staturus ad tutelam gregis, quam grex non desideraret ex licentia fugae scilicet. [⁸⁵ Quod pertineat frater ad tuum problema, habes sententiae nostrae responsionem & exhortationem. Porro qui quaerit, An persecutio fugienda sit, sequentem quoque iam prospiciat necesse est: an si fugienda non est, redimenda certe sit. Vltro igitur & de hoc tibi suggeram, definiens persecutionem, quam constat non esse fugiendam, proinde nec redimendam. ⁸⁶ Preteritum interest. Ceterum sicut fuga redemptio gratuita est, ita redemptio nummaria fuga est. Certe & huius, timiditatis consilium est. Quod times, redimis, ergo fugis. Pedibus stetisti, curristi nummis. Hoc ipsum quod stetisti ex redemptione, fugisti. Ut autem redimas hominem tuum nummis, quem sanguine suo redemit Christus, quam indignum Deo & dispositionis eius; qui filio suo non pepercit pro te; ut fieret maledictum pro nobis, quia maledictus qui pependerit in ligno; qui tanquam ouis ad victimam ductus est, & tanquam agnus ante tondentem, sic non aperuit os: sed posuit dorsum suum in flagella, maxillas autem in palmas, & faciem non auertit à sputaminibus, & inter iniquos deputatus est, & traditus est in mortem, mortem autem crucis. Totum hoc, ut nos à peccatis lucraretur. Sol cessit diem emptionis nostrae. ⁸⁷ Apud inferos emancipatio nostra est, & stipulatio nostra in caelis; subleuatae sunt portae sempiternae, ut introiret rex gloriae, Dominus virtutum, hominem de terris, immo ab inferis, mercatus in caelos. Quis est nunc qui aduersus illum reluctatur, immo depreciat; & mercedem eius tam ⁸⁸ magno comparatam preciosissimo scilicet sanguine, commaculat? Iam ergo melius fugere quam fieri viliorum, si non tanto sibi constabit homo, quanti constitit Domino. Et Dominus quidem illum redemit; ab angelis munitenentibus potestatibus, à spiritualibus nequitiae, à tenebris huius aevi, à iudicio aeterno, à morte perpetua. ⁸⁹ Tu autem pro eo pacisceris cum Delatore, vel Milite, vel furunculo aliquo praeside, sub tunica & sinu (quod aiunt) ut furtiuo, quem coram toto mundo Christus emit, immo & manumissit. Hunc ergo liberum pretio aestimabis, & pretio possidebis, nisi eodem; quanto (ut diximus) Domino constitit, sanguine suo scilicet? Ut quid ergo de homine Christum redimis in homine in quo Christus est? ⁹⁰ Non aliter & Simon facere tentauit, quum pecuniam Apostolis obtulit pro spiritu Christi. Audiet ergo & iste qui se redimens, Christi spiritum redemit: Pecunia tua tecum sit in interitum: quoniam gratiam Dei pretio consequendam putasti. Quis tamen abnegatorem spernat? Quid enim dicit ille ⁹¹ Concussor? Da mihi pecuniam. Certè ne cum tradat: si quidem non aliud venditat, quam quod praestaturus est premio tuo. Cum das, utique ne tradaris voluisti. ⁹² Non traditus autem, traduci habebas? ergo dum nolendo tradi non vis traduci, nolendo negasti, quod te esse traduci noluisti. Immo inquis, dum nolo traduci quod sum, confessus id esse quod nolo traduci: id est, Christianum. Potes itaque te martyrem vindicare, constanter ostendisse Christum. Redimens, non ostendi? Apud unum si forte confessus es, ergo & apud plures nolendo confiteri, negasti. Ipsa salus iudicabit hominem excidisse, dum euadit. Excidit ergo qui maluit euasisse. Negatio est etiam martyrij recusatio. Christianus pecunia saluus est: & in hoc nummos habet ne patiatur, dum aduersus Deum erit diues. At enim Christus sanguine fuit diues pro illo. Felices itaque pauperes, quia illorum est, inquit, regnum caelorum, qui animam solam in confiscato habent. Si non possumus Deo seruire & Mammonae, possumus & à Deo redimi & à Mammona? Quis enim magis seruiet Mammonae quam quem Mammonas redemit? Postremo quo exemplo uteris in redemptionem traditionis? Apostoli tractantes, persecutionibus agitati, quando se pecunia liberauerunt? quae illis utique non deerat, ex praediorum pretijs ad pedes eorum depositis, certè multis locupletibus creditibus viris ac foeminis, qui his etiam refrigeria subministrabant. ⁹³ Quando ^a Onesiphorus, aut ^b Aquila, aut ^c Stephanus, hoc modo eis in persecutione succurrerunt? ⁹⁴ Paulus ^a quidem cum Felice Praeses pecunias accepturum se pro eo à discipulis sperasset, de quo & ipse in secreto tractauit cum ipso, neque ipse pro se, neque discipuli pro eo numerauerunt. Illi utique discipuli, qui flentes quod Hierosolymam tendere perseveraret, & persecutiones praedicatas illic non praecaueret, postremo inquit, Fiat voluntas Dei. Quae ista voluntas? utique ut pateretur pro nomine Domini, non ut redimeretur.

- 1. Ioan. 3.* Oportet enim quomodo Christus animam suam posuit pro nobis, ita fieri pro eo & à nobis: nec tantum pro ipso, immò etiam pro fratribus propter ipsum. Quod Ioannes docens, non & fratribus numerandum, sed moriendum potius pronuntiavit. Nihil interest, si quem Christianum redimere non debeas aut emere. Et adeò voluntas Dei sic est, Ab apice regnorum & imperiorum, vtiq; à Deo disposito statu; in cuius manu cor regis, tanta cottidie ærario augendo prospiciuntur remedia censuum, vestigalium, collationum, stipendiorum: nec vnquam vsque adhuc ex Christianis tale aliquid prospectum est, ⁹⁵ sub aliquam redemptionem capitis ⁹⁶ & sectæ redigendis, cum tantæ multitudinis nemini ignotæ fructus ingens meti posset. Sanguine empti, sanguine numerati, nullum nummum pro capite debemus: quia caput nostrum Christus est. Non decet Christum pecunia constare. Quomodo & martyria fieri possent in gloriam Domini, si tributo licentiam sectæ compensaremus? Itaque qui eam præmio paciscitur, dispositioni diuinæ aduersatur. Cum igitur nihil nobis Cæsar indixerit in hunc modum stipendiariæ sectæ, sed nec indici vnquam tale quid possit, ⁹⁷ Antichristo iam instante, & in sanguinem non in pecunias hiantem Christianum, quomodo mihi proponere potest scripturam esse, ⁹⁸ Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari? Miles me, vel Delator, vel Inimicus concutit, nihil Cæsari exigens, immò contrà faciens, cum Christianum legibus humanis reum, mercede dimittit. Alius est denarius quem Cæsari debeo, qui ad eum pertinet, de quo tunc agebatur, tributarius, à tributarijs scilicet, non à liberis debitus. Aut quomodo reddam quæ sunt Dei Deo, vtiq; proinde imaginem & monetam ipsius, inscriptam nomine eius: id est, hominem Christianum? Quid autem Deo debeo sicut denarium Cæsari, nisi sanguinem quem pro me filius fudit ipsius? Quod si Deo quidem hominem & sanguinem meum debeo, nunc verò in eo sum tempore, vt quod Deo debeo exposuler, vtiq; fraudem Deo facio, id agens ne quod debeo solvam. Benè obseruavi præceptum, Cæsari reddens quæ sunt Cæsaris, Deo verò quæ sunt Dei abnegans. [⁹⁹ Sed & omni petenti me dabo in causa eleemosynæ, ¹⁰⁰ non in concussuræ. Petenti inquit. Porro qui incutit, non petit. Qui comminatur si non acceperit, non postulat, sed extorquet. Non eleemosynam expectat, qui non miserandus, sed timendus venit. Dabo igitur misericordiæ nō timiditatis meæ nomine, vbi qui accepit, Deum honorat, & benedictionem mihi reddit: non vbi amplius se benefactum præstitisse credit, & prædam suam aspiciens dicit: De reatu irascar & inimicum. Sed inimicitia & alios habent titulos. Non tamen dixit traditorem, aut persecutorem, aut concussorem: nam huic quanto magis, carbonem acerbabo super caput, si non me redemero? Proinde, inquit, Qui tibi tunicam sustulerit, veletiam pallium concede. Ad eum pertinet, qui rem, non qui fidem meam eripere quæsierit. Concedam & pallium non minanti traditionem. Si minatus fuerit, etiam tunicam reposcam. Omnium iam nunc Domini-carum suæ sunt & causæ & regulæ termini, non infinitum, nec ad omnia spectant. Atque adeò; omni petenti dari iubet; ipse signum petentibus non dat. Alioquin si omnibus passim petentibus dandum putas, tu mihi videris, non dico vinum febricitanti, sed etiam venenum aut gladium mortem desideranti daturus. Facite autem vobis amicos de Mammona, quomodo intelligendum sit, parabola præmissa doceat, ad populum Iudaicum dictum, qui commissam sibi rationem Domini cum malè administrasset, deberet de Mammonæ hominibus, quod nos eramus, amicos sibi potius prospicere, quàm inimicos: & releuare nos à debitis peccatorum, quibus Deo detinebamur, si nobis id dominica ratione conferrent: vt cum cœpisset ab his deficere gratia, ad nostram fidem refugientes reciperentur in tabernacula aterna. Quamuis nunc puta aliam interpretationem parabolæ & sententiæ istius, dum scias verisimile non esse vt Concussores nostri in amicitiam redacti per Mammonam, recipiant tunc nos in tabernacula aterna. Sed quid non timiditas persuadebit, quasi & fugere scriptum permittat, & redimere præcipiat? Parum denique est, si vnus aut alius ita eruitur. ¹⁰¹ Massaliter totæ Ecclesiæ tributum sibi irrogauerunt. Nescio dolendum an erubescendum sit, cum ¹⁰² in matricibus ¹⁰³ Beneficiarium ¹⁰⁴ & Curiosorum, ¹⁰⁵ inter tabernarios, ¹⁰⁶ & lanios, ¹⁰⁷ & fures balnearum, & alcones, & lenones, Christiani quoque vestigales continentur. ¹⁰⁸ Hanc Episcopatus formam Apostoli prouidentius condiderunt, vt regno suo securi frui possent sub obtentu procurandi. Scilicet enim talem pacem Christus ad patrem regrediens mandauit à militibus ¹⁰⁹ per Saturnalia redimendam. [¹¹⁰ Sed quomodo colligemus, inquis, quomodo Dominica solemnia celebrabimus? Vtiq; quomodo & Apostoli, fide, non pecunia tuti; quæ fides si montem transferre potest, multo magis Militem. Esto sapientia, non præmio cautus. Neque enim statim & à populo eris tutus, si ¹¹¹ Officia militaria redemeris. Vna ergo tibi & Fides, & Sapientia, ad tutelam opus est: quibus nō adhibitis, & redemptionem tuam potes perdere: adhibitis haud redemptionem desiderare. Postremò si colligere interdum non potes, ¹¹² habes noctem luce Christi luminosi aduersus eam. Non potes discurrere per singulos, sit tibi & in tribus Ecclesia. Melius est turbas tuas aliquando non videas, quàm ¹¹³ addicas. Serua Christo virginem sponfam. Nemo quæstum de ea faciat. Hæc tibi frater dura forsitan & intolerabilia videntur. Sed recita Deum dixisse, Qui capit, capiat: id est, qui non capit, discedat. Non potest qui pati timet, eius esse qui passus est. At qui pati non timet, iste perfectus erit in dilectione, vtiq; Dei. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem. Et ideò multi vocati, pauci electi. Non quæritur; qui latam viam sequi paratus sit, sed qui angustam. Et ¹¹⁴ ideò Paracletus necessarius deductor omnium verita-

veritatum, exhortator omnium tolerantiarum: Quem qui receperunt, neque fugere persecutionem, neque redimere nouerunt, habentes ipsum qui pro nobis erit, sicut locuturus in interrogatione, ita iuuaturus in passione.

ANNOTATIONES IACOBI PAMELII IN LIBRUM DE FUGA IN PERSECUTIONE.

I. DE FUGA IN PERSECUTIONE, &c.] B.

Hieron. Nicephorus, Trithemius, Politianus, & 3. Vatic. MS. cod. legunt constanter: DE PERSECUTIONE. Verum quod (ut initio libri habetur) tractetur Fugendum necne in persecutione; maioris explicationis gratia retinuimus lectionem illam excusorum Rhenani codicum, nescio an etiam MS. eiusdem, maxime quod potius titulus ille conueniret Scorpiaco aduersus Gnosticos supra, Tom. 3.

2. AD FABIVM.] Istud adieciimus ob verba illa etiam initio libri: Fabi frater; de quo quis fuerit, frustra quaeretur, quum eius temporis vixdum existeret historia; Verum ex eo quod cap. 11. Sed quum ipsi auctores, id est, ipsi Diaconi, & Presbyteri, & Episcopi fugiunt, quomodo laicus intelligere poterit, & c. incidit mihi suspicio, fuisse Presbyterum Fabium, uti eum fratrem nuncupet communi Christianorum nomine, sicuti alibi, v. l. quod uterque suscepisset eundem Ordinem sacrum.

CAP. I.

3. Quæstisti proximè, Fabi frater, &c.] Inscriptionem huius capituli fecimus: Quod persecutio Dei fiat voluntate.

4. Quod nescio quid adnuntiaretur, &c.] Nempe, de persecutione in Africa iam capta, qua an prima fuerit, an secunda, in Vita Auctoris latius.

5. oblocutus, &c.] Hoc est (inquit Rhenan.) in contrariam partem locutus, aduersus fugam.

6. plenius eam de stylo nunc renuntiaturus, &c.] Id est, definiturus & demonstraturus, significatione eadem qua supra dixit, Tom. 3. lib. de Carne Christi: Renuntiatio eius (nempe carnis Christi) dabit legem nostræ resurrectioni. Vbi vide Adnot. nostras num. 7. & lib. de Anima cap. 15. num. 199. ubi eadem significatione accipitur: renuntiare.

7. Paracletum non recipiendo, &c.] Paracletum (vel Rhenano teste) Montani commentitium intelligit, cui iterum applicat illud Ioan. 16. deductorem omnis veritatis.

8. de obitu eius, &c.] Id est, de officio persecutionis. Legimus autem prorsus: Satis est quidem præscribere, more Tertulliano, pro: perscribere. Siqui Verò (inquit Rhenan.) pro: Siquis.

9. Siqui responderit: Ergo & malum à Deo, & delictum à Deo, &c.] Quod hic non tractat, eo quod sicut subiicit, De persecutione nunc quaeritur, impugnavit latè eam hæresin lib. 2. adu. Marc. c. 5. 6. 8. 9. 10. & 11. & cap. sequenti aperte dicit: iniquitas à Deo non est.

10. ad probationem scilicet seruorum Dei, &c.] Rectè sic Rhenanus restituit pro: ad probationem; nam & sequitur: probatio & reprobatio fidei, ac: per quam quis probatus aut reprobatus iudicatur, & c. Totum quod agitur in persecutione, gloria Dei est probantis & reprobantis. Item cap. 2. propter probationem fidei, bis, ac: præcedere Dei voluntatem circa fidei probationem, quæ est ratio persecutionis, ac: ut iustitia probetur, & c. Aut enim ex causa probationis conceditur ei (nempe Diabolo) ius tentationis; denique cap. 3. Vram (inquit) illos sicut vritur argentum, & probabo illos sicut probatur aurum. Quum enim exurimur persecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. Quid? Quod etiam corona (inquit hoc ipso c. 1.) & præmium proponuntur, & c. Agonotheta inuitat ad præmium. Quæ omnia huc adduximus contra eorum paradoxon, qui scribere non verentur: Penas Martyrum supplicia esse peccatorum. Legendum autem coniunctis Dn. Harris: Hoc omne iudicium persecu-

tio est, pro eo quod erat: Hoc nomen; Verum nos castigauimus: Hoc Domini iudicium, quia legitur cap. sequenti: Arbitrium enim Domini persecutio.

11. Hæc pala illa, &c.] Rectè Rhenan. interpretatur palam, instrumentum rusticum. Adludit enim ad illud Matth. 3. iuxta similem B. Cypriani versionem: Quia veniet Dominus ferens palam in manu sua, et mundabit aream suam; de quo latius ad eius Epist. 51. ad Confessores, num. 8.

12. frumentum martyrum, &c.] Sic rectè restituit Rhenan. pro: maturum. Comparantur enim martyres frumento, paleis negatores, qui martyribus opponuntur.

13. Hæc enim, scalæ quas somniat Iacob, &c.] Sic legimus ex 3. MS. Vatic. cod. pro: Hæc, nam Hæc subintelligitur persecutio; qui etsi legant: somniauit, retinuimus: somniat, quod istud legitur etiam supra Tom. 3. lib. 3. aduers. Marc. c. 11.

14. Sic & agonem, &c.] Adludit ad illud 1. Cor. 9. Omnis qui in agone contendit, sicuti etiam paulopost, dum Agonotheta mentionem facit, qui inuitat ad præmium. Nec aliter supra Tom. 2. lib. ad Martyr. c. 3. ubi vide Adnot. nostras num. 42. & 43.

15. intelligi capit, &c.] Et hic est (inquit Rhenan.) capit, pro eo quod Græcis est ἐνδεχεται, hoc est: persecutio potest intelligi quod sit agone, siue: probabile est esse agonem. Sic lib. de Habitu muliebri, cap. 2. Sed hæc non capit æstimare, & multis alijs in locis cum precedentibus, tum sequentibus.

16. Legis edictum agonis istius in Apocalypsi, &c.] Adludit ad præmia, quibus ad victoriam inuitat Angelus Episcopos 7. Ecclesiarum, Apoc. 2. & 3. De quibus omnibus latius Auctor supra Tom. 3. l. adu. Gnosticos c. 12. Vbi vide Adnot. nostras num. 93. & 94.

17. in expeditione, &c.] Aptè (inquit Rhenan.) utitur hoc vocabulo; nam expeditio militarem adparatum significat.

18. ieiunijs & stationibus, &c.] Sic ex MS. 3. Vatic. cod. pro in stationibus, eo quod hic, & infra l. de Ieiunijs adu. Psychicos, utatur voce stationum, pro statibus Ieiuniorum diebus, sicuti etiam supra adnotauimus T. 1. l. de Orat. c. 14. nu. 58. Quare hallucinatur Rhen. ad alios quosdam locos Auctoris, & nominatim supra li. de Monogamia, et de Exhort. cast. c. 9. ubi aliter accipit stationes pro conuentibus Ecclesiasticis, Metaphora à militibus accepta.

19. in alterutra diligentia, &c.] Hoc est (inquit idem Rhen.) mutua diligentia maritum uxorem, & uxoris in maritum, aut alioqui proximi in proximum per officia caritatis.

CAP. II.

20. Si, quod iniquitas à Deo non est, &c.] Caput hoc inscripsimus: Quod à diabolo non sit, sed per diabolum fiat persecutio permisso Dei. Est autem illud Tertullianicum: veri Dei Antistites, ac mox cum Genituo: iustitiæ amula, ac: cuius est amula, pro: contraria. Pulcre autem restituit caput istud Rhenanus. Nos præterea ex 3. Vatic. MS. cod. castigamus: omnis sectatores veritatis, pro: omnes; & supplemus: ut sic iustitia in iniquitate perficiatur.

21. ut confundatur sapientia, &c.] Sic castigauimus ex 2. Vatic. MS. pro: confundantur; eo quod alibi legere soleat: ut confundat sapientiam; sicuti adnotauimus supra Tom. 3. lib. de Carne Christi, cap. 4. nu. 39. Est autem Tertullianicum illud: si fortè.

22. aut homines eius fuisse traducat. &c.] Similiter infra cap. 12. Non traditus autem traduci habebas. Ergo dum nolendo tradi, non vis traduci; nolendo negasti, quod te

esse traduci noluit. Accipitur autem utrobique traduci pro publicari; aliter quam alijs quibusdam locis, de quibus supra Tom. 3. lib. de Prescript. adu. haeret. cap. 33. num. 191.

23. Habes exemplum Iob, &c.] Citat verba Iob. 1. & 2. iuxta LXX.

24. Ecce, inquit, postulauit Satanas ut cerneret vos, &c.] Iterum sic legimus ex 3. MS. Vatic. cod. pro eo quod substituerat non recte Rhen. ut discerneret; cernere enim pro cribrare; quod vox Graeca σπινδαλα, Luc 22. significat, etiam Plinio visita-tum est lib. 18. cap. 11.

25. Sed in legitima oratione, &c.] Sic appellat Orationem Dominicam, ut etiam ad marginem adnotauit Rhenanus. Est autem phrasys Tertullianica: veniam eius, hoc est, liberationem à persecutione. Quod autem hic vertit: Sed erue nos à maligno, supra lib. de Orat. cap. 8. transtulit: sed euehe nos à malo; quorum hoc magis generale est, quum illud de solo diabolo, quem malignum vocat, intelligatur.

26. Nec in porcorum gregem Diaboli legio, &c.] Ad-ludit ad illud Marc. 5. ubi spiritus immundo cecito in gregem porcorum, scribitur Legio illi nomen fuisse. Phrasin vero illam: Possum dicere, adnotat Rhen. etiam visitatam supra Tom. 2. lib. 1. ad Uxorem, cap. 3. Supplemus autem ex 3. MS. Vatic. MS. propriam iam potestatem. Atque recte Rhen. ut in superioribus, interpretatur de Iob & Apostolis.

27. & concutiebatur eum spiritus Domini, &c.] Mirum est quod bis transferat Graecam vocem πνευμα, primum illis verbis, deinde istis: & suffocabat eum, quamquam interim utrumque significet.

28. ut Apostolus refert, datum sibi sudem angelum Satanæ ut colaphizetur, &c.] Sudem, id est, palum praecutum, quod Graecè est σκολος, magis proprie quam alij: stimulum. Legimus autem hic: ut colaphizetur, non obstante lectione Vatic. cod. colaphizaretur, ut & lib. de Pudicit. c. 13. quia magis correspondet ei quod Graecè & Latine hodie legitur: ut me colaphizet. At qui quod hic interpretatur sudem, carnis vexationem, ibi exponit: per dolorem aiunt auriculæ vel capitis, quod respicere videtur B. Hieron. Comment. ad Galat. B. Cyprianus eundem locum tractans lib. de Mortal. partim videtur referre ad carnis & corporis graua tormenta, partim ad infirmitatem et imbecillitatem; Auctor vero Tract. de ratione circumcis. inter eiusdem opera, ad concupiscentia adflictionem. Eligat Lector quod volet. Porro parenthesi inclusimus: Nec hanc speciem permitti diabolo, in (sic enim iterum lego cum MS. 3. Vatic. & Paris. adit. pro: ni) sanctos humiliandos per carnis vexationem. Subaudiens cum Rhenano: exempla in scripturis designata demonstrant.

29. Phigellum & Hermogenem, &c.] Etiam hic castigo: Phigellum pro Phigelum, sicut supra Tom. 3. lib. de Prescript. adu. haeret. cap. 3. num. 19.

CAP. III.

30. Quum ergo & hæc exempla, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: Quod ex scripturis probetur: Persecutionem à Deo fieri.

31. catholicè fieri hæc, &c.] Graecè interprete Rhenano dixit, pro in uniuersum, siue uniuersaliter. Siquidem: catholicè, & ex parte, opponuntur inter se. Similiter dixit libro mox citato cap. 26. quam catholicè in medium proferebant, ubi nu 156. in Ad-not. nostris de hoc nomine latius. Sicut de illo Isai. 45. Ego sum qui facio pacem & condo mala, lib. 2. adu. Marc. cap. 14.

32. vram, inquit, illos sicut vritur argentum, &c.] Cagistauimus etiam hunc locum Zachar. 23. transponentes: argentum, & aurum, cuius causam vide supra li. adu. Gnost. cap. 7. num. 49.

33. conueniunt in Ecclesiam, &c.] Sic mox: quoniam inconditè conuenimus, simul conuenimus, & complures concurrimus in Ecclesiam; & infra cap. ult. Sed quomodo colligemus, quomodo Domino sollempnia celebrabimus. Omnia enim hæc synonyma esse docuimus supra Tom. 2. lib. de Orat. num. 1. inter Missæ ceremonias. De Ecclesijs Verò cum temporis adificatis, in quibus fiebant conuentus, vide lib. de

Idolol. cap. 7. num. 29. Accipitur autem nouè: patieritis, pro: pati-erimini.

34. antistamus, &c.] Sic (inquit Rhenan.) exprimit illud quod apud Mattheum vulgo legitur: Nonne vos magis pluris estis illis? quod Graecè est ὅτι ὑμεῖς μάλλον ἀγαπᾶτε αὐτοὺς.

CAP. IIII.

35. Igitur si constat, &c.] Inscriptionem huic capiti fecimus: Quod si à Deo eueniat persecutio, fugiendum non esse. Quamquam interim hoc non sequitur necessaria consequentia, quia sicut cap. preced. dictum est ex Isai. cap. 45. quum Deus sit qui condat mala, neque bellum, neque famem, neque pestem poterimus fingere. Legimus autem: constat, ex 3. MS. Vatic. pro: constet.

36. possumus iam consultationem tuam inducere, &c.] Inducitur (inquit Rhenanus) propriè, quod deletur. Hic consultationem inducere est tollere dubium consultationis. Exponit autem seipsum, quum addit: & determinare. In sequentibus est egregia eiusdem recognitio. Malim autem legere: Sicut duplex ratio defendit, pro: dependit; sed nolui quid immutare, quod hoc legant etiam MS. codices.

37. Et numquid idè in Genesi, &c.] Isdem penè verbis eandem scripturam explicauit supra Tom. 3. lib. 2. aduers. Marc. cap. 4.

38. Quid enim diuinum non rationale? &c.] Diuina omnia (inquit Rhenan.) rationalia esse, multis locis inculcat, ut lib. adu. Marc. & in alijs item libris. Sic lib. de Penitent. cap. 10. Quippè res Dei ratio, quia Deus omnium conditor, nihil non ratione prouidit, disposuit, ordinauit, nihil non ratione tractari intelligique voluit. Porro diuina ratione non carent: Hoc est quod ipse vocat rationale. Lego autem prorsus: Status enim vniuscuiusque, pro: vnusquisque; sicut etiam paulopost ex 3. Vatic. MS. cod. quæ etiam in malis, parte bonum est, pro: par.

CAP. V.

39. Sed: Quod meum est, inquit, fugio, &c.] Caput hoc inscripsimus: Non valere excusationem: ne peream si negauero. Verum in hoc fallitur, quia longè aliter B. Cyprian. Epist. 83. ad Clerum & plebem: Vos autem, inquit, fratres carissimi pro disciplina, quam de mandatis Dominicis à me semper accepistis, &c. ne quisquam ultro se gentilibus offerat. Causam Verò reddidit: Nam quum corona de Dei dignatione descēdat, nec possit accipi nisi fuerit hora sumēdi; quisquis in Christo manens interim credit, non fidem denegat, sed tempus expectat. Qui autem quum non se-cederet cecidit, negaturus remansit. Eodem pertinet quod dixit in Actu passionis B. Cypri. sed nec ipse se offerunt, quum hoc scriptura sacra prohibeat. Supplemus autem ex MS. 3. Vatic. Certus est te negaturum, &c. Reliqua egregiè recognouit Rhenanus; prater-quam quod ibi noua periodo sit opus, si verò incertus es.

40. ita & non fugientes, &c. obumbrare, &c.] Eleganter dictum, ac si dicat: sub umbra sua abscondere. Legimus vero mox, ex coniectura Latinij: Quare non magis, pro: Quanto magis.

41. Rutilius sanctiss. martyr, &c.] Suspicio esse eundem, qui in Martyrologijs alicubi vocatur Rutilius, passus cum alijs duobus, sed de die fallit Index; aut certe intelligendus ille Rutilius, qui celebratur à Petro de Natalibus 12. Cal. Martij, qui ab alijs vocatur Lucius, passus in Africa cum Siluano & Maximo. At-qui, contra id exemplum, quod periculum, ut putabat, num-mis redemisset, latè Auctor infra c. 12. Certè alioqui insigne fuit istud B. Rutilij martyrium.

CAP. VI.

42. Immo, inquit, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: De præcepto Christi: Fugite de ciuitate in ciuitatem. Est autem phrasys Tertullianica: eam vtantur.

43. Quum cœperint, inquit, persequi vos, fugite de ciuitate in ciuitatem, &c.] Paraphrasticos hac citat Auctor, quum non solum ex Graecis & Syriacis exemplaribus verterint Latinum Interpreteres: Quum autem persequeretur vos in ciuitate ista, fugite in aliam; sed etiam B. Athanasius & August. locis sub calcem Argumenti citatis; qui constanter istud præceptum Domini (quod agnoscit etiam Auctor, non temporale secundum per-sonas,

sonas, tempora & causas, sed perpetuum esse volunt; sicut etiam B. Cyprianus lib. de lapsis, saltem in aliis quam praefectis Ecclesiae, de quibus quid sentiant, infra latius cap. 11.

44. sicut praecedentes & subsequentes sensus probabunt, &c.] Prorsus istud ita suppleuimus; eo quod illud: In viam nationum ne ieritis, praecedat, & subsequatur (Matth. 10.) Denique: non consummabitis ciuitates Israelis. Quorum prius, etsi ad Apostolos solos pertinere videatur, tamen multi quae sunt intermedia usque ad preceptum fugae, generalia sunt ad Christianos omnes, & nominatim illud: Et ad praesides & ad Reges ducemini; quo respicit quasi a seipso conuictus Auctor, quum subiicit: Sed Romanis potestantibus & tribunalibus obiiicimur. Proinde castigamus etiam: Sic igitur, &c. pro: Si, & nouam periodum ibi incipimus: Ut ergo perciperetur, &c.

45. praedicabat, &c.] Praedicare (inquit Rhenanus) pro praedicere; ut & in superioribus libris.

46. ne statim oppressis, &c.] Siue sic legas secundum excusam Basiliensem & Lugdunensem exemplaria, siue: statu, iuxta 1. edit. & MS. 3. Vatic. cod. non refert; quare illam lectionem non immutauimus. Si istud legatur; oportebit cum Rhenano interpretari: statu, id est obstatum, hoc est si perstitissent, nec fugissent. Statum enim opponit fugae. Sic infra, cap. 11. sine causa staturus ad tutelam gregis.

47. Denique: Non consummabitis, inquit, ciuitates Israelis, &c.] Istud citat truncatum Auctor, omittens illud quod sequitur Matth. 10. post preceptum fugae: donec veniat filius hominis. Quem locum quum varie interpretentur Veteres, ut inde ostendant non sequi quod hic sensit Auctor, quod intra terminos Iudaeae preceptum fugae continebatur, pra omnibus placet illa B. Augusti expositio lib. 2. contra Epistolam Gaud. cap. 12. Dominum hac sententia promississe, usque ad finem seculi non defutura loca, quo confugiant in persecutione predicatorum Verbi Dei.

48. vobis oportuit, &c.] In hac scriptura Act. 13. differt a vulgata editione, quod vertat: Sermonem Dei tradi, pro eo quod alij loqui; & conuertimus nos, ubi illi conuertimur. Similiter etiam variat B. Cyprianus lib. 1. Testimonium aduersus Iud. cap. 21. quum legitur iudicari, & conuertimus nos.

49. Atquin & Paulus, &c.] Sic legimus ex 3. Vatic. MS. cod. pro: Quin. Recte autem Rhenanus illud: qui se per murum concesserat expediri de persecutione, explicat, qui passus fuerat sibi consuli, extricareque se de persecutione per murum, sicut legitur Act. 9. Quod ipsum exemplum pro se citauit B. Athanasius Apologia de sua fuga supracitata; qui quasi ex proposito opinionem contrariam oppugnans: Quo animo, inquit, ista de sanctis legunt? aut quem ibi pretextum suae temeritatis reperire poterunt? Si enim illi timiditatem exprobrent, feriant; sin contra Dei voluntatem (ubi digito videtur notare rationes Auctoris hic sequentes, & supra, c. 4.) prorsus scripturas sacras calumniantur. Quod verò hic sequitur, inuenitur Act. 21. Recte autem Rhenanus subscripsit, interpretatur consensus addens, vocula: concessauit, Auctorem etiam in praecedentibus libris visum esse.

CAP. VII.

50. Videamus nunc, an & cetera Domini edicta, &c.] Inscriptionem huic capiti fecimus: De praecipis quibus inuitat Dominus ad passionem.

51. Qui confessus fuerit in me, & ego confitebor in illo, &c.] Istud sic restituiimus, pro: Qui confessus fuerit me, & illum, eo quod sic ubique alibi legat Auctor; de quo vide supra Tom. 3. lib. adu. Gnostice. cap. 9. num. 62.

52. Qui me confusus fuerit, & ego confundar eum, &c.] Eadem ratione sic legimus pro: mei, & eius; Graece est (ut & Rhenanus adnotauit) ὅς ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν αὐτῷ. Vide supra Adnotat. nostras lib. de Carne Christi cap. 5. nu. 47. & dicto loco adu. Gnostice. num. 64. Legimus autem iterum ex 3. MS. Vatic. Atquin non fouet, &c. pro: Atqui. Et deinceps supplemus, sicuti solet Auctor citare Matth. 10. qui & corpus & animam perdere potest, &c.

53. Qui plures fecerit animam suam, quam me, &c.] Sicuti alibi supra, & hic, paraphrastice & magis quam ad verbum

citat hunc Luc. 14. locum.

54. Postremo in Apocalypsi, &c.] Ista scriptura Apoc. 21. timidus adiungit Apostolus Ioannes, incredulos & execratos; quare de illis constat eum loqui, qui pra timore Christum execrantur, & idolis sacrificant; atque adeo non de illis qui pra timore fugam capeffunt iuxta Christi preceptum.

CAP. VIII.

55. Refugit & ipse vim interdum, &c.] Caput hoc inscripsimus: De fuga Christi, quam B. Cyprianus, B. Athanasius, & B. Augustinus, constanter urgent, ut voluerit exemplo suo fugam fidelibus omnibus praescribere in persecutione; paratis interim, si adprehensi fuerint, & hora eorum venerit, pro Christo pati. Quae enim, inquit Athanasius, humanitas de Salvatore scripta sunt; ita par est ad commune hominum genus referri; nam & ille nostrum corpus gestauit, & humanam imbecillitatem ostendit. Qui adlegat fugam Christi variam, nempe in Aegyptum, & Nazareth, Matth. 2. item post curatam manum aridam, Matth. 12. & post Ioannis Baptistae Martyrium, Matth. 14. denique postquam dixisset: Antequam Abraham fieret, ego sum, Ioan. 8. & post resurrectionem Lazari, Ioan. 11. Atqui praeterea refugit Christus in Nazareth, Luc. 4. quum transiens per medium illorum ibat, & Ioan. 7. quum quaererent eum Iudei interficere.

56. angelorum exercituum, &c.] Recte Rhenanus interpretatur exercituum qui ex angelis constarent; adludens ad 12. legiones angelorum, quas dicebat Christus Petro se posse rogare Patrem, Matth. 26. ubi etiam habetur quod addit: de increpito Petri gladio.

57. Professus quidem & ipse est: animam anxiam usque ad mortem, &c.] Quantumuis ad suam opinionem detorqueat istud Auctor, tamen Patres multi scribunt, propterea patuisse Christum hanc anxietatem usque ad mortem, dixisseque: caro infirma est, sed: spiritus promptus; uti facilius nos eius exemplo eam cum patientia sustineamus persecutionis tempore; etiam hinc, sicut Auctor, humanam naturam in Christo probantes.

58. ut quidam nunc induxerunt, &c.] Respicit, non ad Marcionitas, qui veram carnem in Christo negabant, sed ad Apelletianos, qui aliam carnem (sicuti supra patet Tom. 3. lib. de Carne Christi, c. 6.) Christo inducebant ex syderibus. Quicumque autem Christum hominem negabant, etiam aliam animam adtribuebant, eo quod putatiuum dicerent; si eo modo intelligatur quod de alia carne dicit; etiam ad Marcionitas referri poterit. Certè animam habuisse Christum, vel ex praecedentibus verbis manifestum sit.

59. Postulauit & ipse a Patre, &c.] Etiam istud interpretantur Patres a Christo postulatum, ut nobis vitio non daretur in persecutionibus Oratio similis.

CAP. IX.

60. Omnia Apostoli secundum Deum, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: De Apostolis, an fugiendi preceptum obseruauerint. Ad cuius negatiuam partem probandam, adfert omnes eas scripturas, quae ad constantiam adhortantur Martyrij: verum omnibus his scripturis satisfacimus, si promptum semper animum retinentes, etiam in fuga aut post reditum adprehensi Christum confiteamur. Et vero de Apostolis sic scribit B. Athanasius. Sed quid? num & hic ignorant, discipulos ob metum Iudeorum latebras & recessus quaesuisse, & Paulum Damasii (quod etiam supra c. praeced. Auctor adduxit) in porta e manibus demissum esse, dum a gentis praefecto quaeretur? Et sub finem libri: Siquis est qui in hac culpam consistere putet, audeat etiam magnam Apostolum Petrum incusare, quod inclusus & custoditus militari manu, secutus sit Angelum (Act. 12.) & post egressionem e carcere & liberationem non redierit ad vincula sua. Quid? quod Maneti adscribat errorem, quem hic Auctor videtur tueri, quum subdit: Crimini det Manes ille Arius, quod Paulus de muro demissus, & ita elapsus, non mutauit consilium. Atqui multa hic etiam bene castigauit Rhenanus.

61. qui quum maximè de vinculis vel insulis, &c. ad Ecclesias scribebant, &c.] Epistola ab Apostolo Paulo in vinculis Romanis conscripta fuerunt, ad Galatas, iuxta Gratianum

exemplaria, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses secundum Græcos codices, & ad Timotheum secundum. Similiter Ioannis Apocalypsis in insula Pathmo.

62. Infirmos sustinere iubet Apostolus, &c.] Siue sic legas cum exc. siue cum MS. 3. Vatic. sustineri, non refert. Atqui propriè transtulit ex Græco ἀντιχεῖν, 1. Theff. 5. ubi alij transferunt: suscipite, & B. Ambrosij. Paraphrasticus: infirmus opitulamini.

63. Non patientia dicit sustinendos, sicubi per infirmitatem fidei suæ offenderint? &c.] Sic ex 3. Vatic. MS. cod. pro: An; ut Non etiam hic capiatur more Tertulliano, pro: Nonne. Adludere autem videtur ad illud Rom. 14. Infirmitatem autem in fide suscipite, & Rom. 15. Debemus autem imbecillitates infirmiorum sustinere. Illud verò: pusillanimes consolari, citat iterum ex 1. Theff. 3.

64. Sed quum admonet: Ne locum Malo demus, &c.] Tam familiaris fuit Auctori usurpatio Mali, pro diabolo, ut illud etiam vertere maluerit Ephes. 4. ubi Græce est τὸ ὄργανον, & ex Syriaco: criminatori; quamquam interim transtulerit supra Tom. 3. lib. de Resur. carn. cap. 45. ne dederitis locum diabolo.

65. Lucrari nos vult commeatum, &c.] Commeatum dare (inquit Rhen.) Festus ait, tempus est dare quo iri rediri que possit. Dabatur militibus ab Imperatore commeatus, hoc est discedendi facultas, & intra præscriptum tempus redeundi. Hinc Tertullianus sapè commeatum accipit, pro tempore, quo in hoc mundo degimus, ut hic, & in libro quem scripsit aduersus Praxean. cap. 1. Si voluerit, inquit, dominus in isto commeatu; si quo minus die suo colligentur omnes adulteræ fruges. Item pro quolibet tempore, ut l. de Pœnitentia, c. 6. Certi enim, inquit, indubitata veniæ delictorum, medium tempus interrim furantur, & commeatum faciunt sibi delinquendi, quàm eruditionem non delinquendi. Hic certè per illa verba explicat, quid sit Apostolo redimere tempus, Ephes. 5.

66. Ceterum qui lucere nos iubet, &c.] prorsus sic castigauimus pro: fugere; & supplemus vocem: lucis ex vestigiis 3. MS. Vatic. cod. ad quod proxime accedebat Rhenan. coniiciens legendum: fulgere; nam adludit ad illud Ephes. 5. paulo ante verba præcedentia: ut filij lucis ambulate. Quod sequitur Ephes. 6. alicubi supra tractauimus.

67. Proinde & Ioannes, &c.] Ex eo quod etiam hic eidem Ioanni adscribit illud 1. Ioan. 3. Debemus & pro fratribus animas ponere; ac illud 1. Ioan. 4. Timor non est in dilectione, &c. cui adscribit Apocalypsin, verbus hic & in calce cap. 7. supra citatis; iterum confirmatur Catholicorum sententia, qui Apostolum Ioannem Apocalypsis faciunt Auctorem.

68. quia timor supplicamentum habet, &c.] Accipit (inquit Rhenan.) supplicamentum pro supplicio siue cruciatu, quod Græcè est, ὁ φόβος νόλας οὐ εἶναι. Alibi pœnam transtulit, sicut alij Interpretes Latini.

69. ut & illius commemoremur, &c.] Commemorari (inquit idem) deponentaliter & ætius, hoc est: ut & illius mentionem faciamus. Hoc verbum etiam alibi usurpat.

70. Publicaris, inquit, bonum tibi est, &c.] Verba sunt (inquit idem) Paracleti (quem iam spiritum nuncupauit) Montanici Prophetia, quam Ecclesia Romana meritò damnauit. Quod autem hic est publicari, apud Tertullianum antè & post, est traduci. Qui enim non publicatur in hominibus, scilicet propter modestiam Christianam. Quum confpicereris ab hominibus, hoc est traduci Tertulliano. At qui ego existimo publicari potius accipi hoc loco, pro publicè venum exponi, nostrum Reynardum secuti, qui lib. Var. cap. 18. similes phrasas adfert ex Suetonij Claudio, & Lampridio in Alexandro.

C A P. X.

71. Sed omissis quidam diuinis exhortationibus, &c.] Inscriptionem huic capiti fecimus: De exemplis fugæ quibuldam.

72. Qui fugiebat, rursus praeliabitur, &c.] Demosthenes

(inquit Rhen.) olim fugiens ex praelio illo Chersonesi, in quo successu buerant Athenienses aduersus Philippum Macedonum regem pugnantes, fœdam eam fugam ob abiectum clypeum exprobrantibus, solutus est hoc versiculo respondere: ὁ φόβος καὶ τὸ πάλιν μάχεσθαι. Quæ ipsa verba Græca suspicor olim ab ipso Auctore hic scripta fuisse, ex eo quod præmittat Græcum versiculum. Adnotat autem Rhenan. ibi: Bonum militem, &c. Ironiam esse. Alioqui poterat per interrogationem scribi hæc periculus.

73. qui tam plenè ab Apostolo armatus, &c.] Adludit ad illud Ephes. 6. Induite vos πλῆρες, de qua alicubi supra aliquid adnotauimus.

74. Usque ad eonem mori miserum est? &c.] Desumptum videtur istud ex 1. lib. Tuscul. Ciceronis.

75. Fugerat & quidam animosus Prophetes, &c.] Calumnietur Auctor, dum istud comparat cum fuga in persecutione; ille enim non homines persecuturos, sed Deum fugiebat. Vbi ex 3. Var. MS. cod. restitui: sed illum, &c. inuenio, pro: inuenit. Omitto cum ipsa voce: seruus, superfluum ibi: Quanto molius, qui, &c.

76. sed potius contemnit, &c.] Hoc est (inquit Rhenan.) parui facit iram eius, & pœnam meritam contemnit. Non deterretur, inquam, quo minus maneant. Nec enim tanti facit illam, ut velit fugere. Nam iuxta sententiam Poëtæ ethnici:

Leniter ex merito quidquid patiære, ferendum est:

Quæ venit indignè pœna, dolenda venit.

Qui etiam rectè explicat: inuidiam ei facere, Deum in inuidiam adducere; & addit, ibi, quàm bilem, subintelligi: ei facere.

C A P. XI.

77. Hoc sentire & facere omnem seruum Dei oportet, &c.] Caput hoc inscripsimus: Quod saltem duces Ecclesiæ fugere non oporteat, nisi grege fugiente, aut præpositum non desiderante. Quamquam enim initio huius capituli in genere loquatur, tamen suam indicat sententiam hac clausula: Ceterum si grex fugere deberet, non deberet præpositus gregis stare; sine causa staturus ad tutelam gregis, quam grex non desideraret; ex licentia fugæ scilicet. Atque hoc ipsum est quod B. August. scribit Epistola sæpè dicta ad Honoratum: Tunc de locis in quibus sumus premente persecutione fugiendum esse Christi ministris, quando ibi aut plebs Christi non fuerit cui ministretur, aut potest impleri per alios necessarium ministerium, quibus non est eadem causa fugiendi. Prioris exemplum adferens paulo ante de Sancti Episcopi, qui de Hispania, plebibus prius partim fuga dilapsis, partim obsidione consumptis, partim captiuitate dispersis, profugerant. Alterius, Apostolum qui in porta submissus est, quum propriè ipse quaereretur, aliis utique necessitatem similem non habentibus; & B. Athanasium Alexandrinum Episcopum, quum cum specialiter comprehendere Constantius cuperet Imperator, nequaquam à ceteris ministris deserta plebe Catholica, quæ apud Alexandriam commanebat. Quibus licet adijcere secessum B. Cypriani toto biennio, de quo in vita ipsius latius. Quum autem plebs (inquit idem) manet, & ministri fugiunt, & ministerium subtrahitur, quid erit nisi mercenarium illa fuga damnabilis, quibus non est cura de omnibus? &c. quæ compendij gratia prætermittimus. Hoc unum adijciemus, quod insuper adijciat: Vbi disceptatio esset qui ministrorum remaneant & qui fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia; si aliter non potuerit determinari, sorte legendos esse, qui fugiant, & qui maneat.

78. Sed quum ipsi Auctores, &c.] Siue legas Auctores cum 1. edit. & 3. MS. Vatic. siue cum excusis ex codice Gorliensi Auctores, non refert. Si enim legatur: Auctores, intelligendi administratores; sicuti supra accepisse Tertull. Tom. 3. lib. 4. aduers. Marc. cap. 29. adnotatum est num. 478. Si verò Auctores, interpretandi qui auctoritatem habent, non aliter atque dixit supra Tom. 2. lib. de Corona militis cap. 2. obseruationem autoratam, id est auctoritate communitam, sicuti ibi adnotauimus num. 23. quæ significatione dixit Lilius lib. 1. De creuerunt ut quum populus legem iussisset, id sic ratum esset, si Patres Auctores fierent. & alibi: Maiores nostri ne priuatam quidem

quidem rem agere feminas sine Autore voluerunt. Certè eosdem mox duces nuncupat Auctor & sub finem capitis: præpositos.

79. Diaconi, Presbyteri, & Episcopi, &c.] Non valere argumentationem Magdenburgensium Centuriatorum: Non facit mentionem Subdiaconorum Tertullianus, ergo ea etate nondum erant in Ecclesia, supra ostendimus lib. de Prescript. adu. har. sepe citato cap. 41. num. 269. Variis Concilijs Patriumque testimoniis. Quibus adijcio, tacite hinc Subdiaconorum mentionem fieri, quum tria hinc Christianorum genera commemorantur. Ad Subdiaconos enim aliosque minores ministros pertinere illud quod hic præmittitur: Hoc sentire & facere omnem seruum Dei oportet, etiam minoris loci, ut maioris fieri possit, si quem gradum ex (sic enim legimus prorsus, pro: in) persecutionis tolerantia ascenderit. Ad Laicos, quod mox subiicit: quomodo laicus intelligere poterit? Ad Ecclesia vero præpositos: Diaconi, Presbyteri, & Episcopi. Neque enim in Ecclesia unquam Subdiaconi aliquam auctoritatem habuerunt, sed tres dumtaxat Ordines iam dicti. Quod de Presbyteris & Episcopis notius est, quam ut probatione sit opus; de Diaconis vero, quanta eorum, maxime in Romana Ecclesia, auctoritas semper fuerit, patet ex B. Cypriani in secessu Epistolis ad Clerum seu Romanum seu Carthaginensem 4. 5. 6. 8. 10. 13. 14. 15. 18. 23. & 24. 28. 29. 32. 33. 34. 35. 36. & 37. Epistolis Cleri Romani ad B. Cyprian. 30. & 31. Quarum illæ omnes inscribuntur: Presbyteris & Diaconibus, hæc vero scripta sunt per Presbyteros & Diacones. Eandem distinctionem videre est in Canonibus Apostolorum, qui ubi de iurisdictione agunt Ecclesiastica, aut ad eam pertinentibus, faciunt mentionem Episcoporum, Presbyterorum ac Diaconorum; ubi vero de disciplina Cleri (exempli gratia, Can. 43.) etiam Subdiaconorum, Lectorum & Cantorum; quibus, eadem distinctione seruata, aliorum Conciliorum Canones Ostiarios adnumerant Cantorum loco, & Exorcistas ac Acolythos, de quibus vide Adnot. nostras ad B. Cyprian. Epist. 55. num. 1. Quid? quod soles ad maiorem gradum ascendere ex persecutionis tolerantia, plus satis idem B. Cyprianus indicat, dum Epist. 24. fecisse se scribit Hypodiaconum (en etiam hunc ordinem in Ecclesia) Optatum Confessorem; & Epist. 33. Aurelium Lectorem se ordinasse, his confessionis, his confessionis suæ victoria gloriosum; item Epist. 34. Celerinum etiam Lectorem, qui ad sui temporis prælium primus & inter Christi milites antesignanus vincendi ceteris viam fecerat, denique Epist. 35. Presbyterum se ordinasse Numidicum, qui hortatu suo copiosum numerum lapidibus & flammis necatum ante se miserat, ipse seminuistulatus, lapidibus obrutus, & pro mortuo derelictus.

80. ad gradum in acie figendum, &c.] De hac Proverbia li formula vide nostra Prolegomena.

81. Certè quidem bonus pastor animam pro pecoribus ponit, &c.] Rursus hic, & paulopost. bis: pecora, propriè usurpat Auctor, adludens ad cap. 10. Ioan. pro: ouibus. Citat autem paraphrasticè magis quam ad verbum illud Exod. 32. Si perdis, &c. de qua scriptura vide supra Adnot. nostras Tom. 3. lib. 2. aduers. Marc. cap. 26. num. 181. Sicut de illo paulopost Luc. 8. Qui habet, dabitur ei, &c. lib. 4. aduers. Marc. cap. 19. num. 271.

82. detinebuntur illi missionis suæ, &c.] Adludit (inquit Rhenan.) ad missionem illam Euangelici patrisfamilias, de qua legimus Matth. 20. cap. Conuentione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. Missionem igitur accipit pro opera nouata.

83. Exurge romphæa in pastores, &c.] Nonnihil hinc dissentit Auctor in scriptura hac Zachar. 13. ab editione LXX. hodierna, omisissis etiam aliquot verbis, quæ tamen inueniuntur apud B. Iustinum Martyrem lib. adu. Tryphonem; verum castigauimus: & superducam manum meam in pastores, sicuti Græcè & Hebraicè legitur, pro eo quod erat: agnum meum, nullo sensu, maxime quum etiam Chaldeus paraphrastes: potentiam veritat. Est autem vel ipso Rhenano teste, vox Tertullianica: perorant.

84. Si & spiritum quis agnouerit, &c.] Iterum spiritus seu Paracleti Montanici verba quadam adfert, unde manifestum est à Montano hunc errorem desumptum esse.

CAP. XII.

85. Quod pertineat Frater, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: Quod persecutio pretio redimenda non sit. In quo quamproximè accedit ad Libellaticos, quos commemorat lib. de Lapsis, & alibi non semel, B. Cyprianus; utpotè quum sicuti legitur Epist. 52. ad Antonian. Libelli quos Iudicibus offerebant, ne sacrificarent, inter cetera hæc habeant: Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aram diaboli me venire non posse; dare me ob hoc præmium, ne quod non licet faciam. Quos adeo non minus quam Lapsos à communione exclusos fuisse, patet tum ex dicta Epist. & lib. de Laps. tum ex Epist. 25. & 31. ubi Auctorem in quibusdam imitatur. Verum in hoc fallitur Auctor, quod fugam redemptioni comparet.

86. Pretium interest, &c.] Quasi dicat (inquit Rhenan.) pretium facit discrimen; qui etiam adnotat gratuitum dici pretio carens; similem locum adferens ex lib. de Hab. muliebri: & per gratuitum vsum amatores contumeliosi videntur. Legimus autem ex Vatic. 3. MS. ut autem redimas hominem tuum nummis, pro: tu, eo quod paulopost sequatur: Tu autem pro eo pacisceris. Est autem phrasis Tertullianica: digna Deo & dispositionis eius; utpotè qui dignum modò cum Datio, modò cum Genituo construat.

87. Apud inferos emancipatio nostra est, &c.] Vatic. 3. MS. cod. remancipatio. sed etiam hoc præterquam quod non placet obscurum est, sicuti etiam illud: & stipulatio nostra in cælis. Hoc vult, quod à Christo ab inferis emancipati simus, & stipulationem cælorum acceperimus. Id est enim quod subditur de Christo Domino virtutum, quod hominem ab inferis mercatus sit in cælos. Pertinet adeo etiam hic locus ad confirmationem articuli Symboli Apostolorum: Descendit ad inferos, de quo supra latius lib. de Prescript. aduers. har. cap. 13. num. 86. Atqui sunt voces Iureconsultorum: emancipatio, & stipulatio.

88. magno comparatam, &c.] Hinc confirmatur nostra lectio supra lib. 5. adu. Marc. c. 7. num. 106. Empti enim estis magno, siue: pretio magno, 1. Cor. 6. Hoc vero differt in scriptura sequenti Ephes. 6. quod transferat: spiritualia nequitiae, tenebras huius æui, pro eo quod dicto lib. cap. 18. num. 289. spiritualia nequitiae tenebrarum istarum.

89. Tu autem pro eo pacisceris, &c.] Similiter dixit sub finem huius capitis: Miles me, vel Delator, vel Inimicus concutit. Hic verò etiam peculiari vtitur phrasi Iureconsultarum, quæ improbat eos qui de crimine paciscuntur cum delatore vel milite, vel furunculo aliquo præside, furtiuo, sub tunica & sinu, quod aiunt. De quo Proverbio vide nostra Prolegomena.

90. Non aliter & Simon facere tentauit, &c.] De Simone Mago agit, iuxta quod Act. 8. historia narratur. Facit autem ad confirmationem processionis spiritus sancti etiam ex filio, quod spiritum sanctum vocet: spiritum Christi. In eo quod sequitur siue legas cum 3. MS. Vatic. Quis tamen obnegatorem spernat? siue cum exc. abnegatorem, perinde est; ubi addit Rhenanus ironiam esse.

91. Concussor, &c.] Apud Lucam (inquit Rhen.) c. 3. ad milites dicit Ioannes Baptista: undè va. Mg. ori. onte, id est: neminem concutiat. Hinc concussor dictus, & concussio. In Apologetico, c. 7. Tor hostes eius, quot extranei, & quidem proprii ex emulatione Iudæi, ex concussione milites.

92. Non traditus autem traduci habebas, &c.] Non, inquit idem, pro: Nōne, quasi siuè. Traduci, hoc est exponi omnium hominum oculis, id quod prophetia Montani vocat publicari, ut diximus ante; qui etiam adnotat ibi: Redimens non ostendi? similiter: non, accipi. Obiectio est enim, inquit, numerantis concussori pecuniam. Redimens scilicet me; non pro nōne ostendi? scilicet me esse Christianum. Nam aliqui me non redemissim. Et verò hic vox est Iureconsultorum: in confiscato habere. Atqui in eo quod sequitur, Apostoli tractantes,

subaudi: verbum Dei. Est verò Tertullianica phrasis, refrigeria subministrabant.

93. Quando Onesiphorus, &c.] Enumerat inter eos qui Apostolis necessaria ministrabant; Onesiphorum, cuius mentio 2. Timoth. 1. & 4. Aquilam, de quo Act. 18. Rom. 16. 1. Cor. 16. & 2. Timoth. 4. Stephanum, cuius historia Act. 6. & 7. nisi quis malit legere: Stephana; quòd nusquam Stephanus Paulo legitur id officij præstasse, at Stephana, de qua legitur 1. Cor. 1. & 16.

94. Paulus quidem, &c.] Etiam hoc desumptum ex variis locis. De Felice, Act. 24. de discipulis, Act. 21. Rursum verò adnotat Rhenanus prædicatas accipi pro: prædictas ab Agabo, qui in sequentibus castigandis bonam operam nauavit.

95. Sub aliquam redemptionem capitis, &c.] Hoc est (inquit Rhen.) ut pro singulis capitibus siue hominibus aliquid numeretur. Vnde mox: nullum nummum pro capite debemus.

96. & sectæ, &c.] Secta, inquit idem, non sonat in malam partem apud vetustissimos. Ital. de Pallio: At ego iam me illi etiam diuinæ sectæ ad disciplinæ commercium confero; in Apolog. c. 21. Hunc ædidimus & sectæ & nominis censum cum suo Auctore, ut de compluribus aliis locis taceam. B. Cyr. Mart. l. 4. Epist. 5. nunc 34. In eiusmodi, inquit, confessoribus glorietur, quorum secta & conuersatio sic proficit ad præconium gloriæ, ut magisterium ceteris præbeat disciplinæ. Idem in Prefatione ad Quirinum: Ad religiosam, inquit, secta nostra disciplinam pertinentia. Qui etiam adnotat: licentiam sectæ accipi in bonam partem, pro: permissu. Similiter autem dixit paulopost: stipendiaria sectæ.

97. Antichristo iam instante, &c.] Haud aliter Iudas opus suum in Hebdomada Danielis usque ad decimum Seneri annum producens, aduentum Antichristi eo tempore prædixisse videtur. Refert B. Hier. in Catal. Script. & Niceph. l. 5. c. 35. In quo (inquit ibidem B. Hier.) error arguitur; sed hoc ideo scripsit, quia magnitudo persecutionis præsentem mundi minabatur occasum.

98. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c.] Similiter interpretatur illud Matth. 22. supra Tom. 2. lib. de Idolol. cap. 15.

CAP. XIII.

99. Sed & omni petenti me dabo, &c.] Inscriptionem huic capiti fecimus: De locis scripturæ: Omni petenti te da, &c. Facite vobis amicos de Mammona, Luc. 6. & 16. Quorum illud tractauit etiam supra lib. 4. adu. Marc. c. 16. hoc verò ibidem cap. 33.

100. non in concussuræ, &c.] Concussura (inquit Rhen.) pro concussione. Hic subauditur Ablatiuus causæ. quoniam etiam ibi: omnium iam nunc Dominicarum, subaudit: sententiarum. De Prouerbialibus autem formulis: vinum febricitanti, ac venenum aut gladium mortem desideranti dare, vide nostra Prolegomena. Malim verò legere paulopost: scriptura permittat, cum 1. edit. ad marg. sed retinimus: scriptum, eo quòd hoc legant MS. 3. Vatic. cod.

101. Massaliter, &c.] Hoc est (inquit Rhenan.) simul & pro omnibus, non sigillatim pro hoc aut illo. Sic lib. 4. adu. Marc. cap. 18. Redactam scilicet, inquit, in dominum, ut in massalem suam summam; item lib. adu. Valentinian. c. 16. atque ita massaliter solidata.

102. in matricibus, &c.] Matrices, inquit idem, appellat libellos, in quibus Cæsareo fisco pensantes descripti continebantur.

Habebant & nomina militum inscripta matrices, siue matriculæ, per diminutionem. Casiodorus Variarum lib. 11. Et ideo Catellum, inquit, quem matriculæ series fecit accedere, nostra auctoritas quoque actorum scrini curam præcepit obtinere. Vnde Matriculati & Immatriculati dicti, qui inscripti sunt.

103. Beneficiarium, &c.] Beneficiarij, inquit idem, Imperiales ministri. Liber, cui titulus Notitia Orientis & Occidentis, indicat Primiscripium beneficiariorum fuisse sub Comite rerum priuatarum. A quibus beneficiis siue muneribus, qualia sunt quæ vulgò Feuda vocant, quibus honestabantur per liberalitatem Cæsarium, dicti Beneficiarij. Ut intelligas inter eos titulos beneficiariorum tributi unum fuisse à Christianis exigendi.

104. & Curioforum, &c.] Erant, inquit idem, Curiosi, qui in comitatu Præsidum admissi per prouincias renuntiabant. Magister Officiorum habebat sub se Curiosum cursus publici præsentialis unum, & Curiosos per omnes prouincias, quemadmodum docet Notitia Orientis & Occidentis, quam modo citauimus. Exstat titulus de Curiosis & Stationariis lib. 12. Cod. Est etiam similis Tit. x. lib. 12. Theodosiani.

105. inter Tabernarios, &c.] Tabernarij, idem adnotat, sunt popinones & caupones, hoc est qui dapes & vina, aut qui alias res in tabernis vendunt. De Capitulariis Horreariis & Tabernariis mentionem facit Casiodorus Var. lib. 10.

106. & Ianios, &c.] Exemplar, inquit idem, Hirsaugiense habebat Ianios; quæ res me mouit, ut supponerem: Ianios; at in Gorziensi Ianicos legitur, quasi voluerit Ianicos appellatos forasus à Iano illo fori Romani, hoc est circumforaneos; Venditatores videlicet & propolas. MS. 3. Vatic. etiam legunt: Ianicos.

107. & fures balnearum, &c.] Hu, adnotat idem, grauiorem penam infligendam Auctores sunt Iureconsulti. Et eius rei causam adfert Aristoteles in Problematis.

108. Hanc Episcopatu formam, &c.] Ironiam esse idem scribit, quòd subindicatur eo quòd sequitur: Scilicet enim, quòd Ironiam habet cum amaritudine coniunctam.

109. per Saturnalia, &c.] Saturnaliorum, inquit idem, nonnunc munera intelligit, qualia in Saturnalibus vltro citroque solebant à Romanis misitari. Vide plura de iisdem supra Tom. 2. lib. de Idolol. cap. 10. num. 64. & cap. 14. num. 101.

CAP. XIII.

110. Sed quomodo colligemus, &c.] Caput hoc inscripsimus: Quòd si interdiu Dominica sollempnia non celebramus, nocte id fieri licere. Colligere autem (inquit Rhen.) vocabant congregare populum in aliquam Basilicam. Vnde collecta pro prece, qua populus cum sacerdote orabat, nunc pro hac re, nunc pro alia. Quidam etiam Collectam facere dicunt sic congregare plebem. Synonymum verò est illi: dominica sollempnia celebrare, sicut etiam supra adnotauimus cap. 3. num. 33.

111. Officia militaria, &c.] Officiales (inquit Rhenan.) & ministros publicos intelligit.

112. habes noctem luce Christi luminosi aduersus eam, &c.] sensus est (inquit idem) Habes noctem in luce Christi, qui luminosus & illustris est aduersus eam noctem.

113. addicas, &c.] Rem (adnotat idem) venalem addicit licitatori venditor, quum illi eam adjudicat.

114. & ideo Paracletus, &c.] Paracletum (vel eodem adnotante) illum Montani fictitium nimis magnifice prædicat; nec hic tantum.

ARGVMENTVM LIBRI DE IEIUNIIS ADVERSVS PSYCHICOS, PER IACOBVM PAMELIVM.

- I. ISPVTATVRVS Tertullianus de Ieiuniis, imprimis argumentum libri indicat, sese argui (quamquam non satis verè) quòd ieiunia propria custodirent, stationes plerumque in vesperam producerent, & Xerophagias obseruarent.
- II. Hac occasione eas rationes adfert, quæ videntur concludere; aut indifferenter ieiunandum ex arbitrio, non ex imperio, aut non ieiunandum.

In contrarium, ieiunij auctoritatem à primordio probat per legem non gustandi de arbore agnitionis, quam quum per gulam transgressus Adam sit, debere rursus expiari ieiunio illud primordiale delictum. III.

Nec obstare permissionem ciborum à Deo in primordio permissam, quòd pro temporibus omnia modularetur, permittens omnia, vt demeret quaedam. IIII.

At in Lege, ademptum victum quorundam immundorum, quo facilius aliquando homo ieiunia tolleraret. V.

Naturam quoque & scripturam enuntiare; ante cibum & potum diuinis tractandis esse nos aptiores, vel Moyse & Helie exemplo. VI.

Etiā ad alia exempla procedit veteris Testamenti, filiorum Israël sub Samuële, Ezechia, ciuitatis Niniue, Achab, Annae matris Samuëlis, Daniëlis. VII.

Item noui Testamenti, Annae Prophetidis, Christi ipsius, Centurionis Cornelij, & Apostoli Pauli. VIII.

Xerophagiarum item & vini abstinentie antiquissimam religionem ostendit; exemplis Danielis & fratrum eius, Helie, Dauidis, Samuëlis, Aaronis, & Apostoli Pauli, ac Timothei. IX.

Denique & stationum, id est, statorum ieiuniorum in vespem vsque productionem, probari exemplis Moyse, Iesu Naue, Saülis, & Daniëlis. X.

Quum itaque quaedam ex dictis officiis à Deo homini imperata sint, quaedam ab homine per votum Deo expuncta, non noua esse. XI.

Et verò, delicta ieiuniis elimari, scientiam Xerophagis extorqueri, bella propria stationibus discuti, & ad martyrium esse aptiorem victus tolerantiam. XII.

Porro ad supradictas cap. 2. rationes respondens, arbitrio cuiusuis non relinquenda ieiunia probat, ex eo quòd Episcopi vniuersae plebi mandare ieiunia adsolent, maxime vbi etiam per Gracias Concilia ex vniuersis Ecclesiis aguntur. XIII.

Deinde Galathis interdictas observationes dierum, mensum & annorum, de Iudaicis intelligi, non Christianis; vt potè qui Pascha celebramus annuo circulo in mense primo; 50. inde diebus in omni exultatione decurrimus; stationibus quartam & sextam Sabbati & ieiuniis Parasceuen dicamus. XIII.

Eundem Apostolum, quum prädicit quosdam qui inbeant cibis abstinere, prädamnare hereticos id praecepturos ad despicienda opera Creatoris Marcionem, Tatianum, & similes. Esaiam quoque ieiunium potius confirmare quàm auferre. XV.

Atqui quum Deo displiceat incontinentia gula, ieiunium ab eo adprobari; immò & in Ioële præcipi. Denique etiam ethnicos in sacris Idolorum omnem τὰ πτωφύοντιν agnoscere. XVI.

Illis itaque qui ieiunia recusant, Deum ventrem esse, Esau venatori comparari, qui primatus suos vendidit; & ferè comitari adpendices gulae lasciuiam atque luxuriam. XVII.

Ceterum etsi in hoc contra Ecclesiam scriptus sit hic liber, quòd Orthodoxis Psychici nomine calumniosè adplicato, propria quaedam Montani ieiunia defendens illis falso imponat, quasi ieiunia oderint; multum tamen pro Ecclesia facit, quòd aduersum huius aetatis hereticos auctoritatem ieiuniorum Ecclesiasticorum tueatur, & egregiè respondeat ad plerasque, quas illi etiamnum pro se citant, scripturas. Quo fit vt argumentum dilatauerimus: & ad conuincendos Magdenburgenses Centuriatores, qui ieiunia originem à Montanistis habuisse calumniantur, suis quibusque locis similes aliorum Patrum expositiones maxime Antecessorum Tertulliani paucis adtigerimus; & praeterea B. Hieron. qui lib. 2. aduers. Iouinianum, ieiuniorum hostem, ad verbum ferè Auctorem in hoc libro imitatus est. Atqui Tertulliano, praeterquam quòd adscribant locis suprà citatis B. Hieron. & Nicephorus, id conuincit citatio libri de Monogamia initio huius opusculi; item illud libri de Pudicitia c. 1. Erit igitur & hic aduersus Psychicos titulus, vbi ad hunc librum haud dubiè adludit. Viderunt autem iam olim MS. Trithemius & Politianus; praelo primus tradidit Dn. I. Gagneus cum scholiis breuibus ad marginem; deinde ad Britannicum codicem recognouit

Gelenius. Nos verò nunc iterum eundem castigauimus ex Anglico Ioannis Clementis Exemplari D
MS. & coniecturis aliquot Dominorum Latinij & Harrisij, & Argumentum ac Adnotationes
recens adiecimus.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI
[DE IEIUNIIS: ADVERSUS PSYCHI-
cos Liber.

CAP. I.

IRARER: Psychicos istos, si sola luxuria tenerentur qua sæpius nubunt, si non
etiam ingluuie ducerentur qua ieiunia oderunt; monstrum scilicet haberetur libi-
do sine gula, cum duo hæc tam vnita atque concreta sint, vt si disiungi omnino
potuissent, ipsi prius ventripudenda non adhærent. 4 Specta corpus & vna re-
gio est, denique pro dispositione membrorum ordo vitiorum, prior venter & sta-
tim cetera saginæ substructa lasciuiæ est, per edacitatem salacitas transit. Agnosco
igitur animalem fidem studio carnis qua tota constat, tam multiuorantiæ quàm

multinubentiæ pronam, vt meritò spiritalem disciplinam pro substantia æmulam in hac quoque spe-
cie continentie accuset, proinde 5 gulæ frenos induentem per nullas interdum vel feras vel aridas
escas, quemadmodum & libidini per vnica nuptias. piget iam cum talibus congregi, pudet & iam
de eis altercari quorum nec defensio verecunda est. Quomodo enim protegam castitatem & sobrie-
tem sine taxatione aduersariorum? quinam isti sint semel nominabo, exteriores & interiores 6 bo-
tuli Psychicorum. 7 Hi Paraceto controuersiam faciunt, propter hoc nouæ Prophetie recusantur,
non quòd alium Deum prædicent Montanus & Priscilla & Maximilla, nec quòd Iesum Chri-
stum soluant, nec quòd aliquam fidei aut spei regulam euertant, sed quòd planè doceant sæpius
ieiunare quàm nubere. 8 De modo quidem nubendi iam edidimus Monogamiæ defensionem,
nunc de castigatione victus secundæ, vel magis primæ continentie pugna est. 9 Arguunt nos
quòd ieiunia propria custodiamus, 10 quòd stationes plerumque in vesperam producamus, 11
quòd etiam xerophagias obseruemus, siccantes cibum ab omni carne & omni iurulentia & vui-
dioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus vel potemus; 12 lauacri quoque absti-
nentiam congruentem arido victui. nouitatem igitur obiectant de cuius illicito præscribant, aut
hæresin iudicandam, si humana præsumptio est, aut pseudoprophetiam pronuntiandam, si spirita-

CAP. II.

Leuit. 23.

ad ieiunia pertineat, certos dies à Deo constitutos opponunt, 13 vt cum in Leuitico præcipit Do-
minus Mosi decimam mensis septimi diem placationis, Sancta, inquit, erit vobis dies, & vexa-
bitis animas vestras, & omnis anima quæ vexata non fuerit in illa die, exterminabitur de populo

Matth. 9.

suo. 14 Certè in Euangelio illos dies ieiuniis determinatos putant, in quibus ablatus est sponsus:
& hos esse iam solos legitimos ieiuniorum Christianorum abolitis legalibus & prophetis vetusta-

Matth. 11.

tibus. Vbi volunt enim, agnoscunt quid sapiat; Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. 15 Itaque de
cetero indifferenter ieiunandum ex arbitrio, non ex imperio nouæ disciplinæ, pro temporibus &

Act. 15.

causis vniuscuiusque. Sic & Apostolos obseruasse, nullum aliud imponentes iugum certorum & in
commune omnibus obeundorum ieiuniorum: proinde nec stationum, quæ & ipsæ suos quidem dies

Act. 10.

habeant quartæ feriæ & sextæ: passiuè tamen currant, neque sub lege præcepti, neque vltra supre-
mam diei; quando & orationes ferè hora nona concludat de Petri exemplo quod Actis refertur. Xe-
rophagias verò nouum affectati officij nomen, & proximum ethnica superstitioni, 16 quales castimo-
niæ Apim, Isidem, & magnam matrem certorum eduliorum exceptione purificant, cum fides libera

1. Cor. 10.

1. Tim. 4.

in Christo ne Iudaicæ quidem legi abstinentiam quorundam ciborum debeat; 17 semel in totum
macellum ab Apostolo admissa, 18 detestatore eorum, qui sicut nubere prohibeant, ita iubeant ci-
bis abstinere à Deo conditis: & ideò nos esse iam tunc prænotatos in nouissimis temporibus absce-
dentes à fide, intendentes spiritibus, mundi seductoribus, doctrinis mendaciloquorum, iniustam ha-
bentes conscientiam. Quibus oro te ignibus? credo quibus nuptias sæpè deducimus, & cœnas quoti-
die coquimus. 19 Sic & cum Galatis nos quoque percuti aiunt obseruatores dierum & mensium & an-
norum. Iaculantur interea & Esaiam pronuntiasse: Non tale ieiunium Dominus elegit, id est non
abstinentiam cibi, sed opera iustitiæ quæ subtextit: & ipsum Dominum in Euangelio ad omnem circa
victus scrupulositatem compendio respondisse, 20 non his communicari hominem quæ in os infe-
rantur, sed quæ ex ore proferantur, cum & ipse manducaret & biberet vsque in notationem: Ecce ho-
mo vorator & potator. sic & Apostolum docere, quòd esca nos Deo non commendat, neque abun-
dantes si edamus, neque deficientes si non edamus. His & huiusmodi sensibus eò ià subtiliter tendunt,

Gal. 4.

Isai. 58.

Marc. 7.

Matth. 11.

1. Cor. 8.

vt